

Á Juhimlőröl És Ennek Béoltásáról : Melly Altal ... Az Egész Országból Is Kiírtathatik ; Hozzá Járul. Egy Rövid Értekezés, á Gyapjú Javításnak hasznos voltáról

Autor: Márton, József, Marton, Jozsef
Verlag: Nyomtatott Pichler Antal Betüivel
Ort: Bétsben, Wien
Jahr: 1808

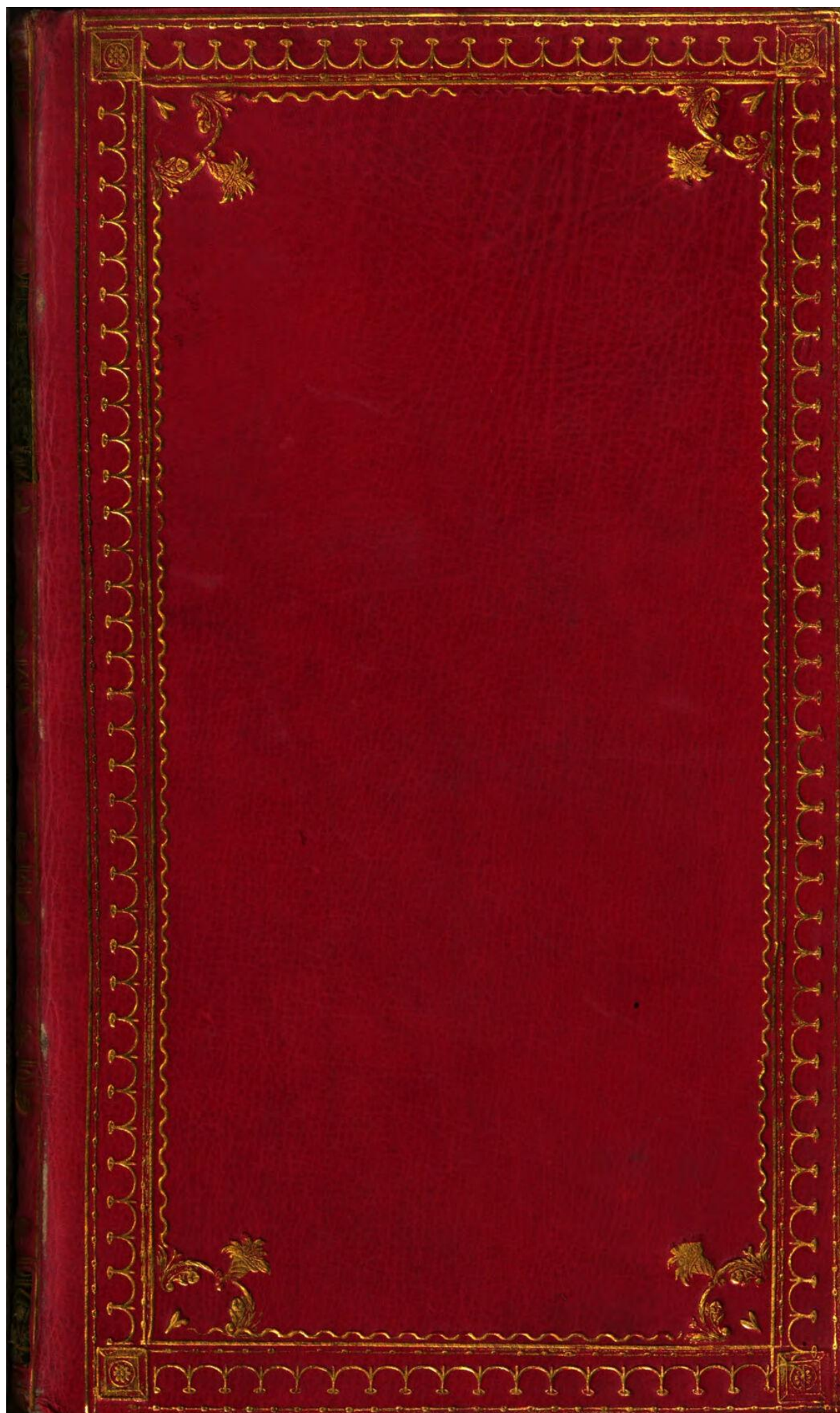
Zitierlink: <https://data.onb.ac.at/rep/10495852>
Signatur: 257519-B / FKB 66-115
ID: 10495852

Digitalisiert mit Google

Umfang: Seiten 1 bis 104 (Komplettes Werk)
PDF erstellt am 08.09.2026 06:55

Nutzungsbedingungen: <https://www.onb.ac.at/nutzung>
Rechtehinweis: <https://rightsstatements.org/vocab/NoC-NC/1.0/>

Hinweis: Der Volltext wurde maschinell generiert und könnte aufgrund von OCR-Erkennungsfehlern Ungenauigkeiten oder fehlerhafte Zeichen enthalten.

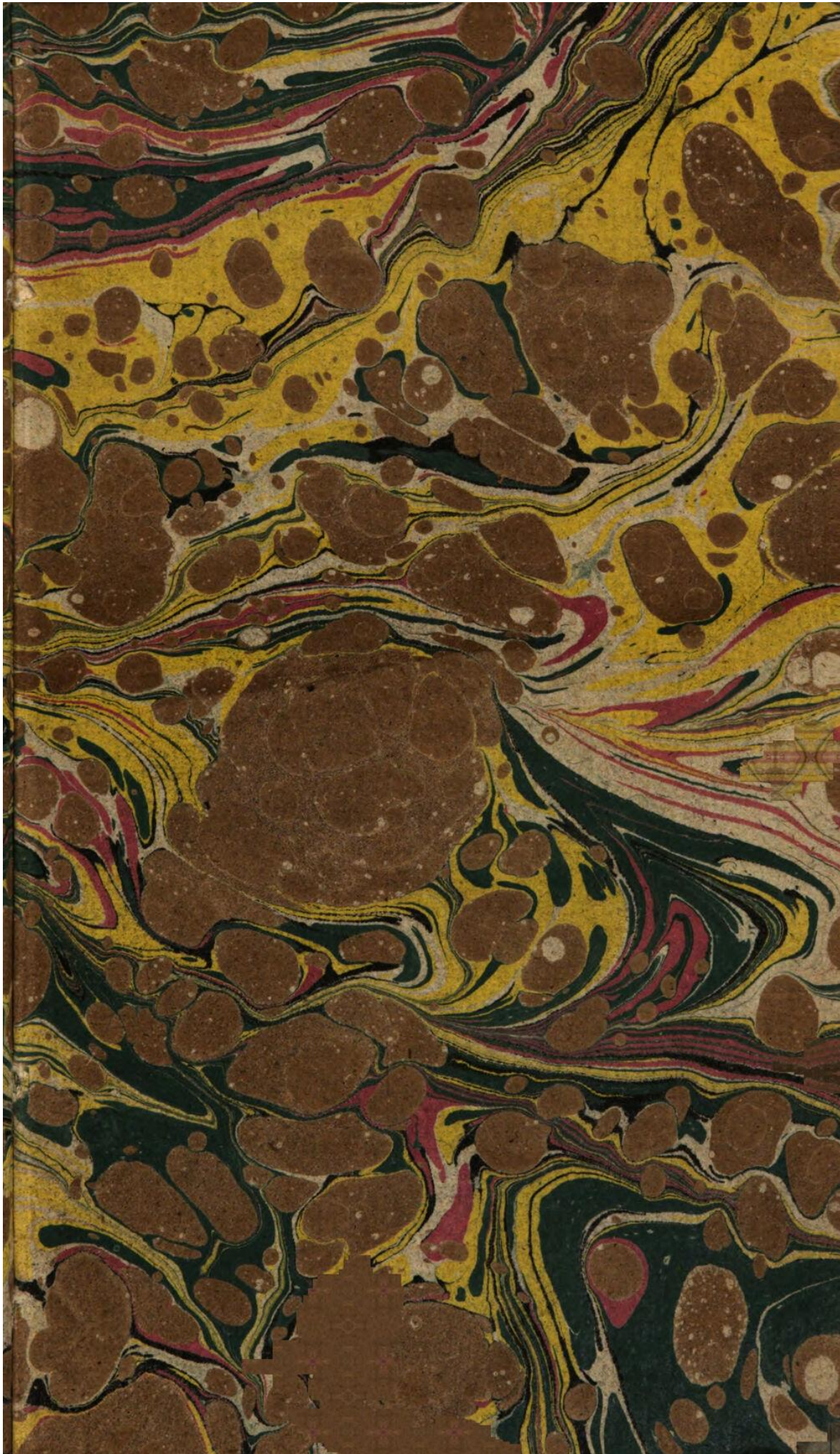
LI. *HP* 24.

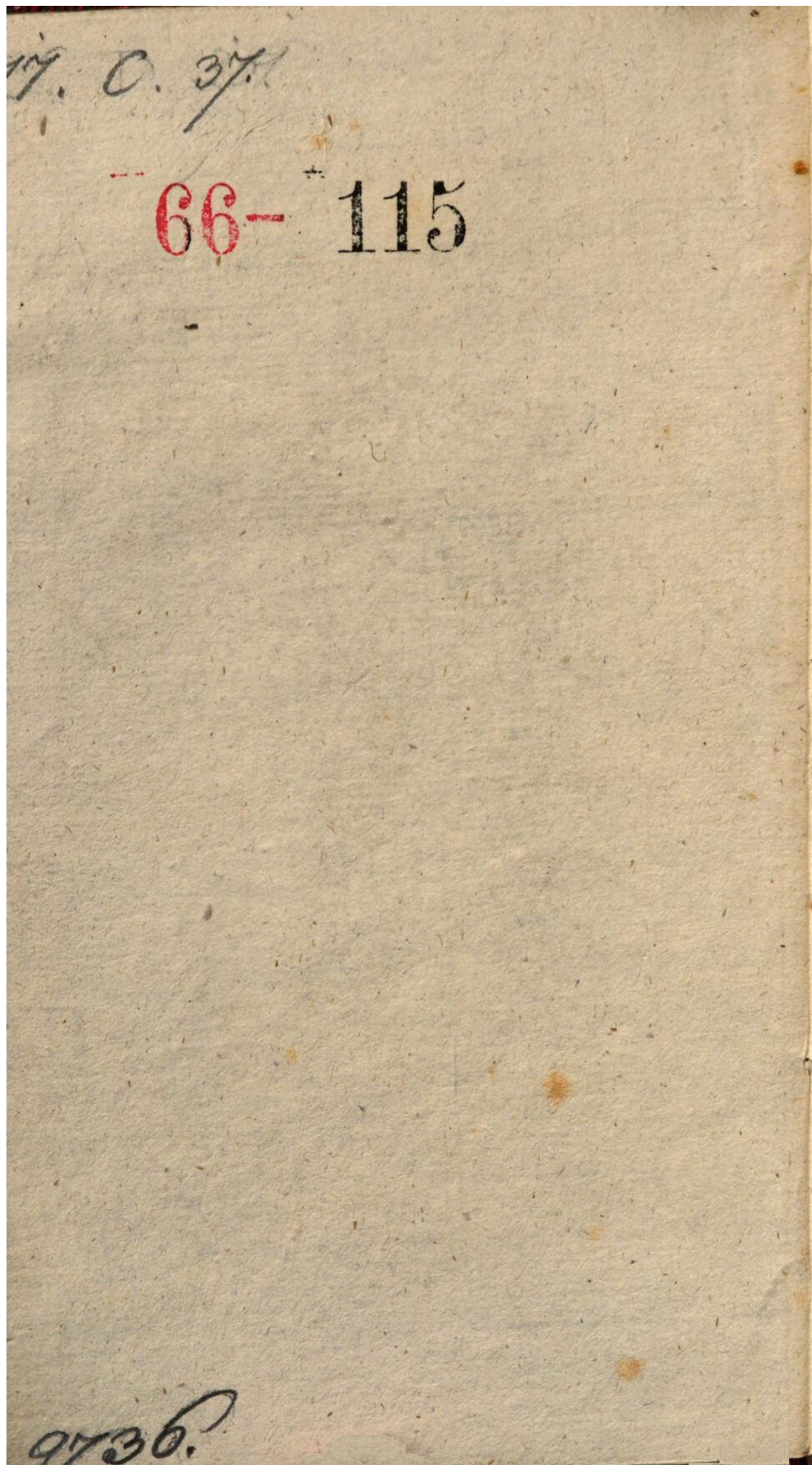
ÖSTERREICHISCHE
NATIONALBIBLIOTHEK

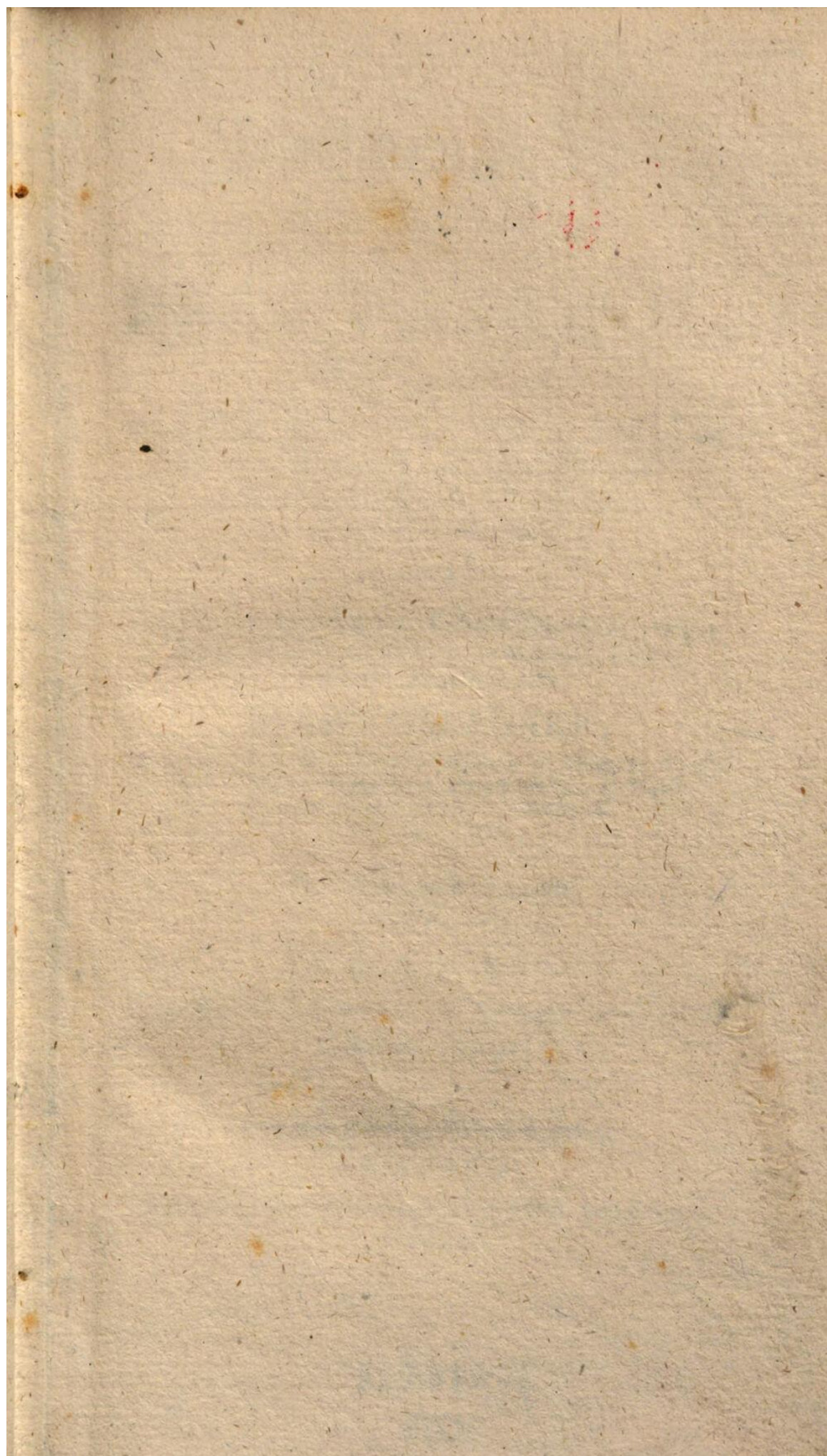
257.519 - B

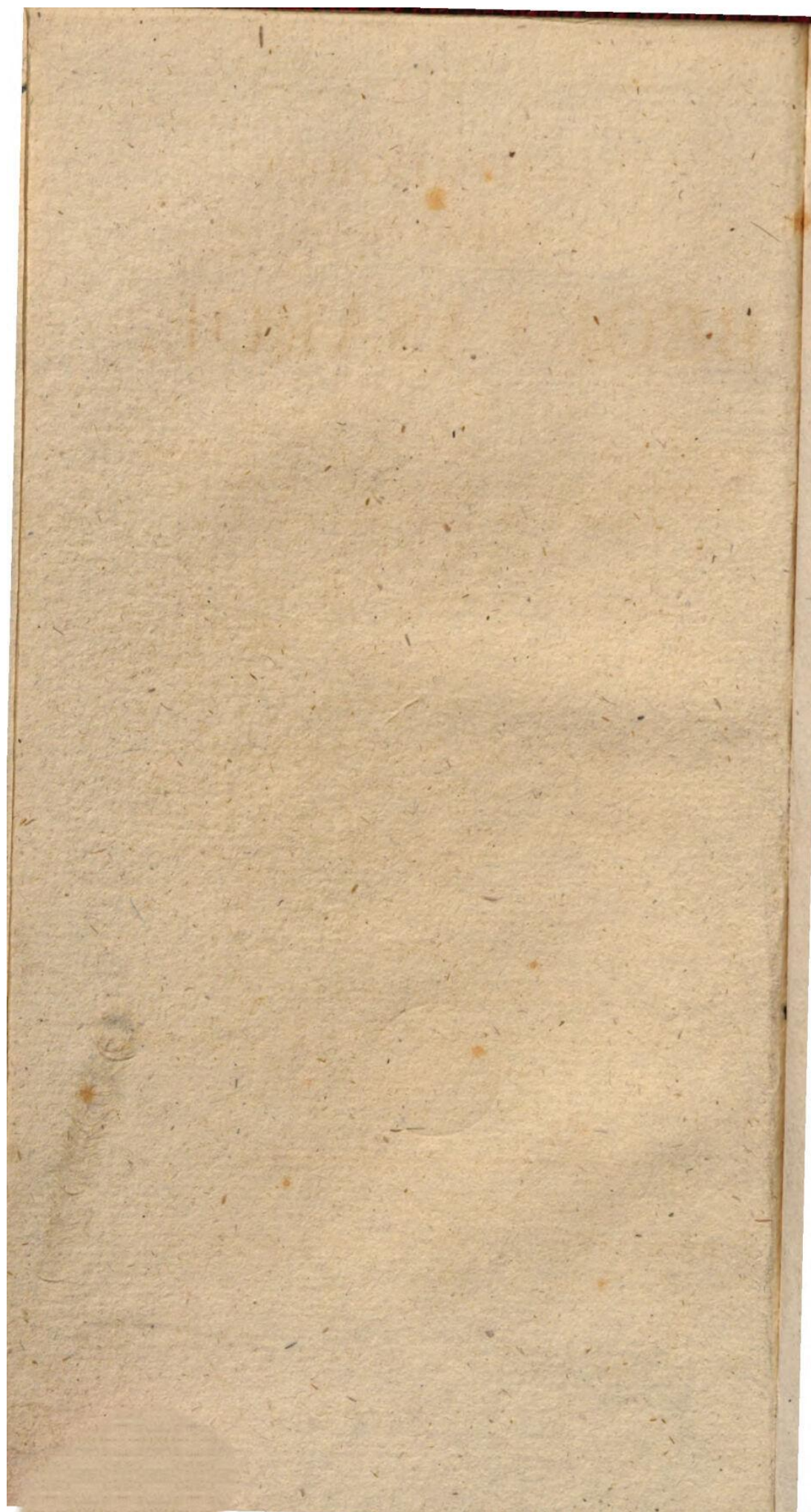
FID.

9736

A' JUHIMLÖRÖL
ÉS ENNEK
BÉOLTÁSÁRÓL,

MELLY ALTAL

EZEN DÖGLELETES NYAVALYÁNAK
PUSZTÍTÓ EREJE ELVÉTETHETIK, SÖT A'
JUHIMLÖ AZ EGÉSZ ORSZAGBÓL
IS KIIRTATHATIK.

Szick György Berlíni Profeszszornak e végre
készített Munkájából Magyar és Erdély Ország
hasznára alkalmaztatta.

MÁRTON JÓSEF,

A' Bétsi Tsásf. Kir. Univerzításban a' Magyar Nyelv-
nek és Literaturának közönséges Tanítója, a' Jénai
Természettvизsgáló Tüdös Társaságnak
valóságos Tagja.

Egy Rézmettzéssel együtt.

HOZZÁ JÁRUL.

Egy Rövid Értekezés, a' Gyapjú Javításnak
hasznos voltáról.

BÉTSBEN,

NYOMTATTATOTT PICHLER ANTAL BETÜIVEL.

1808.

257.519 -B

FID.

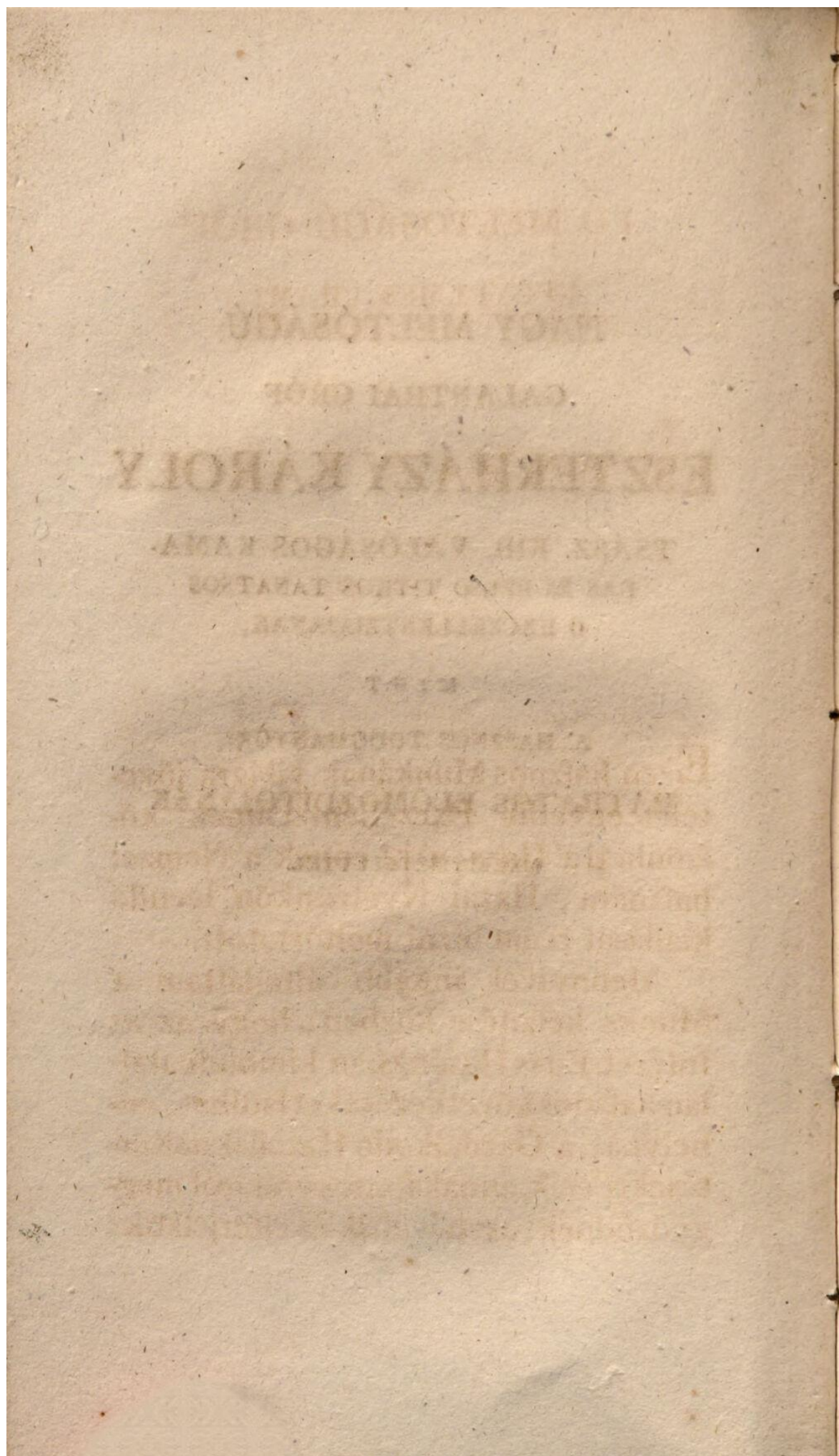
NAGY MÉLTÓSÁGÚ
GALANTHAI GRÓF
ESZTERHÁZY KÁROLY

TSÁSZ. KIR. VALÓSÁGOS KAMA-
RAS ÉS BELSŐ TITKOS TANATSOS
Ő EXCELLENTZIAJANAK,

M I N T

A' HASZNOS TUDOMÁNYOK
HATHATÓS ELŐMOZDÍTÓJÁNAK

MÉLY TISZTELETTEL.

FŐ MÉLTÓSÁGÚ GRÓF

KEGYELMES URAM!

Ezen hasznos Munkának világra jövetelét egyedül Exczellentziádnak köszönheti a' Haza; a' ki ennek a' Nemzet hasznára, Hazai Nyelvünkön leendő kiadását reám bízni méltóztatott.

Mennyivel inkább általláttam a' Munka készítése közben, hogy az az Intézet Édes Hazánkban kimondhatatlan hasznos következtetéseket szülhet; mihelyt az, a' Gazdálkodó Hazafiaknak értekre esik, annak fontos voltáról meggyőződnek, azt bévelezik és elterjesztik:

annnyival inkább ösztönözött a' háláadásbéli kötelesség, hogy ezen Munkát Exczellentziádnak ajánlani mérészeljem ; meggondolván azt is, hogy ennek HazaiNyelvünkön leendő megjelenésében Exczellentziádnak tzélja , tsupán tsak ezen áldott találmánynak a' Hazában való elterjedése, a' mellynek minden értelmes és boldogúlni kívánó Juhos Gazdák szerentsés következeit láthassák , 's általa gazdálkodásbeli fáradozásaiknak jutalmát ezentúl sokkal bővebb mértékben arathassák.

Óhajtóm, Kegyelmes Uram! hogy
Édes Hazánkban, illy módon, a' Gazdál-
kodás minden ágaiban és a' kereskedés-
re nézve is közönségessé lehetnének,
sok hasznos Találmányok, sok bölts In-
tézetek, mellyek más virágzó Nemzetek
boldogulásának eszközei, 's nálunk is
hasznavehetők volnának; annyival in-
kább, mivel ezek egyfzersmind a' Státus
közönséges boldogságára a' leghatha-
tósabb eszközök.

Mellyre nézve, igen szterentsésnek
tartom magamat, hogy Exczellentziád

ebbéli Nagylelkű jóltévő Szándékának
a' Hazai közjó előmozdításában, tsak
ennyiben is eszköze lehettem; a' ki
legmélyebb tisztelettel vagyok.

Exczellentziádnak

legalázatosabb szolgája

Márton József.

AZ ÉRDEMES OLVASÓHOZ.

Ambár a' jelenvaló Munkátska magyar nyelven a' maga nemében legelső: mindazáltal nem valami bizonytalan próbatételeket vagy tapogatódzásokat; hanem valóságos tapasztalásokon épült jegyzéseket, tanításokat, és javaslásokat foglal magában, melyeket köz haszonra külső Országi Tudósok szedtek össze, nevezetesen pedig Szick, Berlini Profeszszor bocsátott közre; most pedig ugyan ilyen használni kívánó buzgó szándékból tételnek közönségessé a' Hazában.

Ugyan is, a' Juhimlözés olly veszedelmes nyavalyává lett Európában a' Juhok között, a' melly, noha eredetére nézve nem Európai gonosz, és egyébképpen el sem terjedhet, hanem csak az elragadás által: mégis régebben pusztít ezen föld részében egy száznál, a' nélkül, hogy azt valami módon megakadályoztathatták, vagy pedig orvoslás által dühösködésében hátráltathatták volna.

Tsak a' most múlt század végén 's ennek a' jelenvalónak az elején jöttek némelly Orvosok és Természetvizsgálók arra a' gondolatra; hogy a' gyermeki himlő béoltása módja szerént, a' juhimlő béoltásával is próbát kellene tenni; ha talám az által a' himlözés

veszedelme kisebbíttethetnék. De melly nagy lett a' nyereség, midőn többföri próbatételek után tapasztalták; hogy a' *himlő béoltása* a' himlőzés veszedelmes következéseit nemcsak kisebbíti, hanem annak öldöklő erejét egészen el is veszi és a' juhokat a' haláltól tsalhatatlanul megmenti.

Hogy tehát ezen szerentsés Találmány elterjedjen és hasznos legyen; a' *juhimlő Béoltásának legjobb módja* környülállásosan leíratott és közre botsáttatott; sőt hogy annak hasznos voltáról mindenek valósággal meggyőződhesse: feljegyeztettek sok azzal eddig tett próbatételek is; a' természeti himlőzés veszedelmes következései előadattak, a' béoltásnak jóltévő és tsalhatatlan hasznos volta megmutattatott; és ímé ezek azok, a' mellyeket az Erdemes Magyar Olvasó a' jelenvaló Munkátskában mind együtt feltalál, és a' mellyeknek figyelmetes olvasása, kitkit a' szükséges dolgokra világosan megtanít.

Hogy valaki az oltással azonnal próbát tehesen, és ha a' környülállások kívánják azt el is kezdhesse; arra Oltóárok vagyis Oltótők kívántatnak; mellyre nézve, hogy a' hasznos dolog annál hamarább elterjedhessen, a' szükséges Oltóárok a' könyvel együtt megszerezethetnek.

Írtam Bétsben Húsvét második
napján 1808-ban.

Márton József.

Első Szakasz.

A' Juhimlőnek Természeti Leirása és Históriája.

Ennek öfzehasonlítása más dögleletes és ragadó nyavalyákkal, mellyek az emberek 's a' házi állatok között uralkodnak.

Tudvavaló dolog, hogy a' Juh, ez a' mezei gazdálkodásra nézve olly hasznos, sőt még a' polgári életre 's a' mesterségekre nézve is olly betses házi állat, rendkívül sok veszedelemnek és nyavalyáknak vagyon kitétetve: de a' mellyek között egy sem tesz azok között olyan pufztítást, és ragadó volta miatt egy sem veszedelmesebb mint a' himlő, vagy is az a' nyavalya, melly nálunk juhimlő név alatt esmeretes.

A' Marhadögnek Históriájában sehol sins emlékezet róla, hogy valyon ez a' gonosz nyavalya mikor kezdte legelőször a' juhokat Európában vesztegetni; az is szinte olly bizonytalan, hogy mellyik részében ütötte ki magát Európának: noha már a' legrégibb időkben, 's még a' Krisztus születése előtt sokkal iródott

tudósítások is elég környülállásosan előadnak külömbkülömbféle 's úgy szinte a' juhok között uralkodó dögleletes nyavalyákat; de a' mellyekből nem tetszik ki, ha vallyon már akkor a' juhímlő esmeretes vólt e' vagy nem.

Voltak a' középidő tájban 's későbbben nevezetes természet vizsgálók ú. m. a' Papok Orvosok és Gazdák között, a' kik a' Juhokon uralkodott dögleletes nyavalyákról, vagy az azok között kiütött dögről irtak; de ezek közül a' Himlőről, vagy valami hasonló bőrönvaló pattogzásról csak egy sem emlékezik: következésképpen igazán elmondhatjuk, hogy ezen Juhokat vesztegető tsapásnak, sem kezdetét sem elterjedésének históriáját nem tudjuk.

Annyi bizonyos; hogy a' Juhímlő a' tizenhatodik Században, sőt már ennek előtte is Európában esmeretes vólt, és ennek nagyobb részében elterjedett. Mindenek, a' kik azon idő tájban erről irtak, megegyeznek abban: hogy ez a' nyavalya ragadó 's az által terjed-el. Egy Frantzia Író is úgy ír erről a' 16-dik Században, mint valamelly már eléggé esmeretes nyavalyáról. *)

Megjegyzésre méltó még is, hogy bár a' Juhímlő Európának részeibe mindenfelé elterjedett; Spanyolországban mindazáltal és Portugalliában még eddig csak egyszer is ki nem ütött, úgy hogy ott a' Juhímlőnek még a' neve is esmeretlen.

A' máii időkben, főképpen pedig a' köze-

*) Joubert Lib. II. de Peste. Monspelienses pestem pecoribus familiarem, picottam appellant. 1578. Ezen nyavalyáját a' Juhoknak Montpellier-ben és Lanquedoc-ban máig is Picoté-nak nevezik.

lebb múlt Században minden pallérozott Nemzeteknek gazdaságbéli Írói különös panaszra fakadtak a' Juhimlő ellen; tele lévén munkáik izomorú tudósításokkal ezen veszedelmes nyavalya által okozott pusztítások felől.

Azomban még is meg kell vallanunk, hogy ezen irtóztató tsapásnak elterjedését, semmi annyira elő nem mozdította, mint az emberek között uralkodó Balvélekedések! sőt máig is csak ez akadályoztatja ennek átaljába lehető kiírtását! Mert hiszen tudjuk, mennyire uralkodik nem csak a' közönséges paráízt gazdák között, de még az előkelőbb embereknél is a' marhákon történni szokott nyavalyákra nézve a' sokféle babonás gazdálkodás módja 's a' balvélekedés! Így van pedig ez főképpen a' Juhászok 's Juhosgazdák között. — Éppen ez a' legfőbb oka; hogy ámbár a' Juhimlő mind eddig olly ifzonyú pusztítást vitt véghez a' Juhok között; még is ezen pusztító nyavalyának sem természeti leírását, sem dögleletes vóltának minden okait senki közelebbről meg nem vizsgálta; következésképpen az is, hogy mimódon lehetne ezt a' veszedelmes gonoszt egészen kiírtani, mind eddig csak pusztá kívánságban maradt.

Az emberek és barmok között uralkodó pestises vagy is ragadó nyavalyáknak valóságos esmérete, felette fontos, felette nagy hasznú tudomány a' természet vizsgálókra nézve: mivelhogy abból tanuljuk ki azt az utat és módot, melly szerént az efféle rettenetes tsapásnak dühösségét magunkról elfordíthatjuk, és ha szinte azt mindjárt meg nem szüntethetjük is, legalább az erejét elvehetjük, 's úgy lassan lassan egészen is kiírthatjuk.

Ehez képest az olyan orvosokról, a' kik az illetén pestises dögleletes és ragadó nyavalyák természetének kitanulásával nem gondolnak, azt állíthatjuk, hogy valóságos Orvosi érdemet soha sem szerezhetnek magoknak; minthogy más nyavalyák esmérete mellett, a' legveszedelmesebben pufztító nyavalyák esméretében mindenkor csak tapasztalatlan tanulók maradnak.

A millyen bizonytalan az, hogy valyon a' pestis, a' döghalál 's egyéb ragadó nyavalyák, a' himlő 's több effélék Európai eredetűek e'? az az, ha valyon ezen földrészében támadtak e'; éppen olyan kétséges az is, hogy a' Juhimlő honnan vette eredetét? Leghihetőbb az, hogy a' Juhimlő a' napkeleti Tartományokból került hozzánk. Tudvavaló ugyanis, hogy mind a' Pestis és a' Marhadög, mind más ragadó nyavalyák Napkeleten mintegy tulajdon hazájokban vagynak 's vóltak már több ezer esztendőök óta; és valamillyen bőv mértékben adta a' természet a' Napkeleti tartományoknak a' tenyésztés és szaporítás erejét; éppen olyan könnyen 's szabadon pufztítja azoknak lakosait ezen tsapásokkal.

Európának is vannak azomban tulajdon tsapásai; minéműek a' veszettkutya marásból származó halálos kórság, a' lépkórság 's a' t. mellyek mind az emberekre, mind az állatokra elragadhatnak.

Valóban igen kedves és hasznos dolog lenne az, ha a' pestises és ragadó nyavalyáknak fundamentomos okait felfedezhetnénk: mindazáltal a' juhimlőre nézve, ennek semmi szembetűnő haszna nem lehetne. Ugyanis, a' többi

pestises nyavalyák, mintegy költöző tsapások; mellyeket okos intézetek és szoros vígyázás által el lehet távoztatni, úgy hogy azok a' határon által nem jöhetnek; sőt ha valami módon azon által rontottak, még akkor is meg lehet azoknak elterjedését és elhatalmazását akadályoztatni; mivel ezen nyavalyáknak fő oka, sem nem az Európai föld vagy levegő természetében, sem nem az emberi vagy állati testben lappang; hanem egyedül az elragadás által megy bé's úgy származik a' testben. Ellenben a' Juhimlő, több századok óta uralkodván már az Európai tartományokban; annyira elhatalmazott, hogy az a' gyermekek között uralkodó himlőtől, természetére nézve, semmit se különbözik: a' honnan világosan kitetfszik, hogy ezen pufztító tsapásnak eltérjedését, sokkal nehezebb megakadályoztatni, mint a' Pestisnek's a' dögnök elhatalmazását; sőt, hogy tsaknem lehetetlen valamelly tartománynak, melly más tartományokkal kereskedésbeli vagy egyéb efféle öszveköttetésben van, külső politikai intézetek által attól őrízkedni.

Ha tehát a' Juhimlőt, a' mi gazdálkodásbeli örömnünknek ezen veszedelmes ellenségét meg akarjuk támadni; ha ennek dühösködő hatalmát el akarjuk venni, sőt végre, ha ezt nem tsak kedves Hazánkból, hanem egész Európából is kívánjuk kikergetni; ímé ezek a' legelső's legfzükségesebb dolgok. A. Hogy annak legfőbb tulajdonságait vagyis természetét kitanúljuk. B. Hogy annak erejét, 's hatalmát szüntelenvaló üldözése által lassan lassan megfogyasztsuk, 's úgy elgyengíttük,

hogy annak végtére magától is meg kelljen szünni és elmúlni.

A. Legfőbb tulajdonságai vagyis természet a' Juhimlőnek, az eddig tett tapasztalások és sokféle próbatételek szerént, ezekben áll:

1. Hogy a' Juhimlő nálunk idegen és ragadó nyavalya, a' mellynek matériája különös tenyésző természetű. Ezen matéria, mellynek magábavaló elfogadására minden juh természeté szerént igen hajlandó, csak történetből férkezhetik a' testhez, a' melly alkalmatossággal a' juhra az abból származó nyavalya is egyszersmind elragad: következésképpen igen könnyen megesik, hogy rövid idő alatt, csak egyetlen egy himlős juhról az egész nyáj meghimlősödik.

2. Minden féle eddig tett próbatételek és tapasztalások azt bizonyítják; hogy a' Juhimlő soha magában nem támadt; hanem tsupán csak elragadás által ment és megy egyik juhról a' másikra. A' rossz időjárás, a' hirtelenváló levegőbéli változások, a' rossz leelő, az eleség szűkvolta, a' bűdös víz, a' hitvány vagy nedves téli eleség, a' rossz akol, a' szükséges sónak ki nem adása, a' gondatlanság és restség a' juhokkal való bánásban, 's a' t. mind ezek a' juhok között sokféle betegségeket támaszthatnak; de valóságos juhimlőt soha sem okoznak.

3. Annak az okát, hogy ez a' dögleletes nyavalya az elztendőnek akármelly részében előfordúlhat, és felette sebesen elterjed, a' ragadó nyavalyák természetének törvényeiben kell keresni. A' Juhimlő ebben a' tekintetben éppen olyan, mint a' gyermekek himlője és a' marhadög; a' mellyekkel gyakorta együtt

jár, és valamint amazok, úgy ez is mesterséggel, tudnillik, béoltás által elszaporíttathatik. Azonban a' Juhimlő mégis különböző 's jobb természetű amazoknál, annyiban, hogy ennek a' béoltása az állat életét tsaknem mindenkor tsalhatatlanul megmenti; ellenben a' marhadög béoltása gyakran éppen olyan veszedelmes a' marha életének, mintha a' dög-tályog természeti úton ragadott volna reája.

4. Az Elragadásra nézve meg kell ezt is jegyeznünk: hogy a' Juhimlő nem tsak az által ragad el, hogy a' himlős juh más egészséges juhoz hozzá ér; hanem a' már megvesztegetett levegő által is, szinte úgy elhatalmazik. Mindazáltal ebből az elragadásból mindenkor ugyan az onegy nyavalya származik; a' honnan, éppen nem igaz az, hogy a' Juhimlőnek több nemei volnának.

5. A' Juhimlő tsupán tsak a' Juhokra ragad el; és így ennek az ereje hasonló más pestises nyavalyák erejéhez. Az az állítás tehát, hogy Juhimlő más állatokra, sőt még az emberre is elragadna, egészen helytelen, a' minek minden eddig tett próbatételek ellene mondanak.

6. Abban is megegyez még a' Juhimlőméréreg [más tulajdonképpenváló pestisek természetével, hogy annak véghetetlen finom kigőzölgése a' levegőt megterhelvén, az által egy Juhról többekre elragadhat, jóllehet nem igen nagy távolyságra. Ezenkívül ráragad az a' méreg érzéketlen dolgokra is, p. o. fákra, edényekre, eledelekre, ruhákra, legkönnyebben pedig a' prêmes vagy szőrösbőrrel béltett öltözetekre. Mind ezek tehát mintegy eszközei a' Juhimlő elragadásának és elhatalmazá-

B

sának; jóllehet, hogy az efféle érzéketlen testeken a' himlő mérgének hathatóssága és elragadó ereje csak igen rövid ideig tart.

Legkönnyebben elterjed a' Juhimlő az őszi és téli nedves hideg időkben, a' midőn egyfzersmind legveszedelmesebb is szokott lenni. Ennek okát az akkori nedves levegőben kell keresni.

7. Abban is megegyez még a' Juhimlő a' Gyermeki himlő természetével; hogy a' Juh is azt életében csak egyszer kapja el: valamint ha a' kis gyermek a' valóságos himlőn egyszer keresztül esett, az soha többé rá nem ragad.

8. Gyakorta megesik, hogy midőn valamely juhnyájban a' himlő erősen uralkodik; mégis egynehány juhok egészen mentek tőle; sőt némelyekbe ha béoltják sem fokamzik meg. Ez minden ötven juh között, megesik egyen; a' mit egyébképpen nem lehet megmagyarázni, hanem, hogy az ilyen juhoknak akkor éppen nem hajlandó a' testek a' juhimlő mérgének befogadására: mert az ilyen juhokra mászor szinte úgy elragad a' himlő, még olyankor is pedig, mikor az nem közönségesen uralkodik. Tudjuk, hogy a' gyermekekkel is éppen így történik a' dolog.

Megvizsgálván e' sizerént a' Juhimlő dögleletes nyavalyájának természeti tulajdonságait; minekutánna azokat tudjuk: azon eszköznek feltalálására kell figyelmetességünket fordítani, a' melly a' maga nemében egyetlen egy, és minden esetben alkalmas arra, hogy, illendő gondossággal leendő haszonra fordítása által, ez a' felette veszedelmes tsapás, a' melly sok gondal és fáradtsággal szerzett gazdaságunkat olly kémélet-

lenül pufztitja, mind egész Hazánkából, mind más pallérozott tartományok nyájjaik közül gyökerestől kiírtassék.

Ha figyelmetességünket azon sokféle költéséges próbatételek megvizsgálására fordítjuk; mellyek a' mult században a' mezei gazdasálgodás megjobbítására vagy tökéletesítésére tétettek; hogy az által, az azokból reménylhető jövedelem szaporíttassék; e' mellett ha azt is meggondoljuk, hogy a' baromtartás, több mint fele részét téfzi gazdaság-béli vagyonunknak; a' juhtartás pedig minden tekintetben a' legbetsesebb házi állatok közé tartozik: valóban méltán tsudálkozhatunk rajta, hogy még eddig ennek a' pufztító nyavalyának, a' juhimplőnek, bizonyos eszközök által lehető kiírtására, a' Kormányfisékek által sohol is intézetek nem tétettek: a' melly a' mi megvilágosodott és találós Időkorunknak nem nagy betsületére válik!

Úgy szokott az a' természetben lenni, hogy a' hasznos dolgoknak mindenkor van, azt elrontó ellenségek; de ellenben az illyen ellenségek ellen is ismét adott a' természet oltalmazó eszközöket: tsak hogy ezeket vagy történetből, vagy utánnavaló járás által ki kell találnunk. Az efféle igyekezetekben a' tiszta okosságnak és a' vizsgálódó elmének minden balvélekedésektől mentnek kell lenni; és minthogy ezen az úton, eddig is sok bizonyos oltalmazó eszközöket találtak már az emberek számtalan nyavalyák ellen, sőt még a' dühösködő pestis és a' dög ellen is: semmi kétségünk nem lehet a' felől, hogy a' Juhimplő dögletes nyavalyája ellen éppen olyan tsalhatatlan oltalmazó eszköz legyen a' ter-

B 2

mészetben, tsakhogy annak szorgalmatosan utánna kell járnunk, hogy azt az eszközt állhatatos igyekezetünk után kitalálhassuk.

Ez az egyetlen egy Eszköz már nem titok többé. Ki van találva! — Ez a' betses Eszköz együgyű és bizonyos, 's e' mellett, ha hasznunkra akarjuk fordítani, igen kevésbe kerül; 's még is olly hatalmas, olly tsalhatatlan, hogy a' juhimplőzésből származni szokott dög, mind a' mellett is, hogy már annyira közönségessé lett, ez által hirtelen és szembetünöképpen meg fog szűnni, végtére pedig, ha annak hasznavétele szorgalmatosan folytatódik, a' Juhimplő az egész Hazából is egészen kiírtathatik. Hogy pedig ezen hatalmas Eszköznek erejét, a' legjobb foganattal hasznunkra fordíthassuk, arra nem kell egyéb; hanem hogy a' dolgot igazán akarjuk; a' belénk rögzött balvélekedésekről, mellyek minden jó igyekezetnek legkárosabb akadályai, mondjunk le; — főképpen pedig, hogy ezen hasznos dolognak előmozdításába ollyan Hazai Nagyjai is részt vennének, a' kikre az Ország kormányozása reájok bízotván, annak javát és mindennemű boldogítását szíveken viselik.

Ez az eszköz, melly még eddig a' maga nemében egyetlen egy, tsalhatatlan voltára nézve pedig eléggé megpróbáltatott, nem külső, sem nem belső orvosságban áll; hanem: egyedül tsak a' Juhimplőnek Béoltásában.

Minekelőtte ezen fontos Tárgyról bővebben értekeznénk; szükséges itt egy veszedelmes szokásról a' juhokkal való bánás körül

szóllanunk, melly a' juhos gazdák 's a' juhászok között igen sok helyeken közönséges.

Szokások ugyan is a' juhos gazdáknak és a' juhászoknak, hogy mihelyt a' juhnyájba a' himlő belékap, azt azonnal valami szoros helyre hajtják vagy akolba rekesztik, abból az okból, hogy a' himlő hamarabb elragadjon az egész nyájra 's így egynehány hét alatt megfzabaduljanak a' himlőző juhokkal való bajlódástól, a' mi különben három hónapig is eltartana.

De látni való dolog, hogy ez által a' nyájnak nagyobb része, sőt még a' himlőtől mentt juhok is, öly veszedelmes rothasztó kigőzőlésben kénytelenek lenni, hogy az már maga is kész nyavalya a' szegény juhokra nézve. A' honnan az illyen, tudatlan juhász miatt szenvedő nyájnak nagyobb része rendszerént eldöglik; a' melly juhok pedig a' himlőt kiállották, azoknak egy része vagy megvakúl vagy megsiketül!

MÁSODIK SZAKASZ.

Közönséges Megjegyzések a' Juhimlő Béoltására nézve.

Tagadhatatlan dolog, hogy még eddig semmi bizonyos külső vagy belső orvosságot nem tudtak az Orvosok és a' juhos Gazdák a Juhimlő ellen, a' melly azt a' juhoktól elháríthatta vagy a' himlős juhokat abból kigyógyíthatta volna. Mert a' melly eszközökkel eddig a' juhászok 's a' juhos Gazdák éltek, az abból származó veszedelemnek megakadályoztatására; azokról bátran el lehet mon-

dani, hogy több kárt tettek mint hasznot; a' mint ez a' következendő előadásokból majd világosabban kitetszik.

Tudjuk, hogy a' gyermekek himlőjét már régen elkezdték a' gyermekekbe béoltani, minek előtte az reájok elragadt volna; és mint-hogy ezt felette hasznosnak találták, a' gyermekek életeknek megtartására, ez a' szokás végtére, a' pallérozottabb Nemzetek között igen közönségessé lett, mind addig, míg ezt egy más sokkal hasznosabb találmány tudnillik a' tehénhimlőnek vagy mentőhimlőnek béoltása a' gyermekekbe el nem nyomta.

Ugyantsak a' gyermeki himlőnek hasznos következésű béoltása adott alkalmatosságot, némelly vizsgálódó és tapasztalni szerető férjfiaknak arra, hogy a' Juhimlővel is hasonló próbát tegyenek. Valóban nints is az ég alatt foganatosabb eszköz vagy orvosság, a' mi a' juhimlőnek dühösségét és öldöklő erejét könnyebben és bizonyosabban megalázhatná's elvehetné; mint ez a' jóltévő eszköz a' Béoltás, ha azt voltaképpen hasznunkra fordítjuk: világosan is megtetszik az alább előadandókból, hogy a' Juhimlő béoltásánál hasznosabb találmányt, a' Gazdálkodásra nézve még tsak gondolni sem lehet.

Mikor és hol kezdtek legelőször a' Juhimlő béoltással próbát tenni, bizonytalan. Bourgelat, egy Frantzia Túdós és Barmok Orvosa tette fel először 1765-ben ezt a' Kérdést: Mi módon lehetne a' Juhimlő béoltását megpróbálni?

Később, úgymint 1776-ban jött ki Ulmában egy kis munka, melly a' hasznos Juh-tartás és tenyésztetés tudományát foglalja ma-

gában, ilyen títim alatt: Unterricht von vortheilhafter Schafcultur, nach den Lehrsätzen der von Ihro K. K. Majestät angelegten Pflanzschule zu Mercopail. Ebben fordul hasonlóképben ez a' kérdés elő: Valyon nem kellene e' a' Juhokba a' himlőt beoltani?

Azt írja Profeszszor Szick, hogy mikor ő, ezelőtt mintegy húsz esztendővel külső Országokon utazott, Baromtartásbéli tudományának és tapasztalásainak öregbítése végett: sohol a' Juhimlő megakadályoztatására vagy orvoslására intézeteket nem talált; noha a' juhok Gazdáka' himlő ellen mindenütt felette igen panaszolkodtak; kivéven azt, hogy Magyar Országban Holitson, a' hol akkor tájban a' Spanyol és Pádúai Juhnyájokban a' himlő felette nagy pusztítást tett, a' Juhimlő beoltását tsakugyan megpróbálták, még pedig igen jó előmenetellel és haszonnal.

Ez indította arra Szick Urat, hogy Bétsbe jöven, itt a' gyermekek himlőjének beoltása módját, az akkor arra rendeltetett közönséges Intézetben fundamentomosan megtanúlja. Ezt véghez vivén egészen ehez alkalmaztatta, a' Juhimlő beoltásának azt a' Móját, melyet készített 's Hazájába visszafra menvén mindenfelé elterjeszteni igyekezett.

Tsak hamar észrevette Szick Úr, hogy a' himlő beoltásának, melyre már sokakat megtanított, igen hathatós fogamatja légyen. Erre nézve, minthogy a' Juhimlő mindenfelé elkezdett uralkodni 's pusztítani, maga is hozzá fogott a' beoltáshoz, még pedig úgy, hogy az esztendőnek mind a' négy részében több helyeken oltotta azt bé a' juhnyájokba, 's oltották mások is, a' szerént a' mint ennek módját

eleikbe adta. Mind a' maga tapasztalásaiból, mind a' másoktól tett bizonyágtételek szerént, azt állítja a' nevezett Profeszszor Úr, hogy a' béoltatott Juhok közül: alig veszett el imitt amott egy kettő, 's kétséggel azok is abba veszttek el, hogy más nyavalya is lepte meg azokat, a' himlőzés alatt.

Ezen idő tájban mások is tettek már próbát a' Juhimlő béoltással; kik között legtöbb figyelmetességet érdemelnek Szalmúth Doktornak Próbátételei, mellyeket a' Wormsdorf nevű Grófságban tett. Ezt a' módot nem egészen hagyták ugyan azután későbbben helyben az ahoz értők, minekutanna a' Béoltás módját jobban kitanulták: mindazáltal mégis megérdemli, hogy Szalmúth Doktornak Próbátételeit, a' szerént a' mint azokat maga leírja előadjuk.

Ezen Próbátételére Szalmúth Urnak az adott alkalmatosságot, hogy a' Göttingai Tudós Társaság, bizonyos Jutalmat tett fel annak, a' ki a' következő kérdésekre legjobban megfelelne: Hasznos e' valósággal a' Juhimlőnek Béoltása? Megmenekesznek e' az által a' Juhok a' természeti Juhimlőtől úgy hogy az többé reájok el nem ragad? Ezek így lévén; mitsoda Regulái volnának a' Béoltásnak?

Hogy ezen feltett Kérdésekre Szalmúth Úr megfellehessen, önnön maga tett Próbát a' Béoltással, és ezen Próbátételének leírását 's következeit úgy küldötte be azután a' Göttingai Tudós Társaságnak, mint Feleletet. Ugyan ezen Leírást ítelték a' Tudósok a' Jutalom elnyerésére érdemesnek.

Ez a kis Munka tehát mint Jutalmat nyert
Írás, illyen titulus alatt nyomtatott ki Né-
metül:

Gekrönte Preißsschrift.

Beantwortung der von der königl. Societät der
Wissenschaften in Göttingen aufgegebenen
Frage: Hat die Inoculation der Pocken bey
den Schaafen wahren Nutzen, sichert sie
wider die Ansteckung, und was für Regeln
sind alsdann dabey zu beobachten?

V o n

Herrn C. L. Salmuth,

Med. Dr. Kammerrath und Phisicus der Graf-
schaft Wormsdorf in Anhalt Cöthenschen.

Excinduntur facilius quam temperantur.

Ezen Nevezetes Munkátskának értelme itt
következik.

Kiütvén ezen a' Környéken a' Juhimlő
1797ben, melly már öt esztendő óta éppen
nem uralkodott: feltettem magamban, hogy
annak Béoltásával próbát tegyek, és kitanúl-
jam, ha valyon nem lehetne e' az által azt a'
hafznot elérni a' Juhokban, a' mit a' gyermekek
himlőjének béoltásából nyerünk.

A' következő 1798-dik esztendőben láttam,
hogy a' himlő nálunk is válósággal mutogatja
magát. Ekkor az én nyájam 330 juhból és 120
bárányból állott. A' magam nyáján akarván
próbát tenni, utanná jártam, hogy valahól

jóféle óltani való himlő matériát kaphatnék: de ebben nem boldogúlhattam, mert a' jóféle himlők mellyek hójagozni szoktak 's materia van benne, igen aprók 's hamar elszáradnak, úgy hogy az ember beóltani való matériát csak sok utánnavaló járással szedhet belőlök.

Ezen kívül a' most uralkodott himlők igen dögleletes természetűek lévén; nagyon kevés volt a' jó himlő közöttök. Ehez képest kénytelen voltam, másképpen látni a' dologhoz. Előfogtam tehát egy olyan juhót, a' mellyet a' himlő nagyon ellepett ugyan, és a' himlő többnyire rajta öszvefutott, de még is nem látszott, veszedelmesnek lenni. Ennek öszvefutott de még is egyenként álló himlőiből kiszedtem a' matériát, 's azt mindjárt akkor több részekre felosztottam, a' mint gondolhattam, hogy egy rész elegendő lesz a' béoltásra, és a' himlőnek ez által leendő elragasztására. Azután előhozattam egy más juhót is, a' mellynek már a' himlői elszáradtak ugyan, de a' fején még egy kelevény volt. Ezt én felvágván, abból igen sok de bűdös matériát vettem ki. — Ezen kétféle himlő matériával akarván tehát próbát tenni; én a' béoltást, egy seborvost mellém véven, Májusnak 1-ső Napján reggeli 6 órakor elkezdtem, melly eképpen ment véghez.

A' Juhót lefogattuk 's az ágyékán lévő meztelen bőrt öszvefogván ezt felfelé húztuk, egy éles metfző eszközzel pedig bevágtuk. Ezen kitsíny kis vágásba vagy sebbe azon már varrá száradt himlő materiából mellyet szedtem egy szikra kis darabotskát, arra készitet hegyes fátskával, belényomtunk, melly-

re azután egy kis hofzfzas ragadó flastro-
mot ragasztottunk.

Így óltottunk bé himlővarral 370 darab
juhot, és ezeket nem jegyeztük meg; 20 más
darabot a' kelevényből vett matériával oltot-
tunk bé, 's ezeket sárga jellel jegyeztük meg;
30 darab juhot egy olyan juhból kivett friss
vérrel oltottunk bé, a' mellyen a' himlő ép-
pen akkor kezdett kiütni, ezeket veres jellel
jegyeztük meg; 30 darabot pedig egy olyan
juhnak taknyával oltottunk bé, a' mellyen
igen roszsz fajta himlő lévén, a' feje egészen
megdagadt 's a' nyála erősen folyt, ezeket
fejérrel jeleltük meg.

A' három utolsó himlős matériát ekkép-
pen óltottuk a' juhokba, hogy t. i. azokba
apróra vagdalt pamut szálakat mártogattunk,
de nem egészen; hanem azokat középen két
rét fogva, tsak a' közepeken mártottuk meg.
Ezen pamutszálakat ofztán töbe vonván, ugyan
azon a' tájon, a' hol a' többeken a' vágást
tettük, a' bőrön által húztuk, 's a' beléhúzást
úgy alkalmaztattuk, hogy mikor a' pamut-
szálakat megkötöttük, a' szálnak megmártott
közepe éppen belől az eleven test és a' bőr
közé esett.

Ez a' béoltás délután három óráig tartott.
Más napra kelve, már a' bárányok közül
egynehány sántított. Ezeknek sebeit megvizs-
gálván láttuk, hogy azok felette igen neki tü-
zesedtek, sőt némeltyek már rothadni is akar-
tak; ezeket felvagdaltuk és boretzettel kimo-
sogattuk.

A' béoltásnak harmadik napján egyenként
megnézegettük a' juhokat 's a' flastromot ró-

lok lefedtük. A' Béoltástól kapott sebek különbözőkülömbféle formájúak és színűek voltak.

Sok bárányok sebjei, mellyekbe óltóvarat dugtunk rothadófélben lévén, azokat felvagdaltuk 's boretzettel kimosogattuk. A' vénebb juhok közül sokakon egészen béforradt az oltság sebje és annak semmi jele sem volt többé.

Negyed nap múlva egy bárányak, mellyet himlő varral oltottunk bé, annyira meggyúladt 's rothadni kezdett a' sebje, hogy már a' lábát nem is mozdíthatta; melly tothadtság egész a' hasáig el is hatott.

Hetednapon egy kis ürü, hasonlóképpen a' rothadtság miatt, megdöglött. Ebbe a' kelevényből oltottunk volt belé.

Nyoltzadik nap egy juh és egy bárány döglött meg, ezek is a' rothadtság vagy is fene miatt. A' Juhot a' kelevényből, a' bárányt pedig, a' juhtakonnyal oltottuk bé. — Ezen magam is gondolkozóba estem!

Kilentzednapon a' Juhokat ismét rendre néztük. Ekkor többnyire mind a' hideg lelte őket, a' mit sebesen verő pulzusokból 's forróságokból könnyen észre lehetett venni. A' mellyeket erősebben lelt a' hideg, azok izzadtak is. — A' sebjeik, egynehányat kivéven, igen tüzesek voltak, sőt köröskörül a' sebnél apró himlők is látszóttak már. Azt lehetett mégis észre vetni, hogy a' melly juhokat kelevénnyel oltottunk bé, azoknak a' sebjeik legrútabbak 's rothadó formájúak voltak, mellyek miatt sok fájdalmat szenvedtek. Szerentsére ezzel kevés bárányt oltottunk bé, mert ezek gyengék lévén a' rothasztó himlő mérge erejének elviselésére, mind elvesztek, a' mit az erősebb juhok csak ugyan kiállottak,

E' szerént a' himlőnek dögleletes mérge,

az oltás által tsakugyan meggyengítettett, és egynéhányat kivévén, az egész nyáj szersentsésen kiállotta a' veszedelmet; annyira, hogy a' juhok, még a' hideglelés ideje alatt is, többnyire mind vidámok voltak, és az ételt meg nem vetették.

Két hét múlva ismét sorra nézegettük a' juhokat, hogy lássuk, ha valyon mind elkapták e' a' himlőt. Az oltás sebje körül, mindnyáján látszattak apró himlők. A' testeknek egyéb részein pedig tsak nagy ügyel bajjal találtunk a' gyapjok alatt imitt amott egy egy szem himlőt. Voltak mégis egynéhányan köztök, a' mellyeken sok himlő volt, úgy hogy a' képek feldagadván nem is ehettek. Általában véve pedig erről a' juhnyájáról, ránézve, senki sem mondta volna, hogy himlőben legyen.

Hufzadik nap ismét rendre nézegettük őket, a' midőn az oltó pamutszálakat, a' mellyekben még eddig meghagytuk, kivagdaltuk's kihúzkódtuk. Ekkor már láttuk, hogy a' nyáj a' himlőt (egynéhány még kétséges kimenetelű darabot kivévén) szersentsésen kiállotta; úgy hogy a' feljebb említetteket nem számlálván, mellyek, a' rothadás sebjebe esvén, a' miatt veszteek el, a' himlőben tsak egy se döglött meg.

Az említett szersentsétlenség is tsalhatatlanúl nem esett volna még azokon; ha ez az akkor kezdődött dögleletes nyavalya, mellyből én az oltó matériát vettem, igen mérges természetű nem lett volna, és ha én a' béoltás módjában, az előttem próbát tett Óltóknak módját nem követtem volna. Mert az valóssággal igen rosz/szúl esik, ha valaki a' béoltáskor mélyebb sebet ejt, mint kellene. Mert

ha az oltólántzétát igen az elevenre eresztjük, a' lesz belőle; hogy a' himlő mérge egyszerre elfutja a' testet, a' melly, ha rothasztó mergű talál lenni, mint az enyím volt, még annál veszedelmesebb következésű. Nem szükség attól félni, hogy ha tsekély a' seb vagy a' vágás, a' béoltás meg nem fokamzik, csak-hogy az valamennyire az eleven bőrig hason már elég, és így osztán az a' jó következése is van, hogy a' himlő mérge lassan lassan hatja meg a' testet, és a' betegség könnyebben leendő elviselésére mintegy elkészíti azt.

Ezen szerentsés próbatétel után, egy más próbához is hozzá fogtam. Béoltottam tudniliik egy Majorban 50 darab esztendős bárányokat. Ezeknek tzombjain csak igen gyenge, de három vágást tettem közel egymáshoz, és ezen vágásokat egymástól elhúzáván, beléjek érett himlő matériát kentem. Így oltottam bé 25-töt; 25nek vágásaiba pedig himlő matéria helyett, himlőző juh taknyát kentem bé, 's a' vágásokra mindnyájoknak ragadó flastromot raktam.

A' Béoltás igen szerentsésen ment véghez. A' juhok mind meghimlöztek, jó himlőt kaptak, a' betegség meg sem esmerszett rajtok; nem is tüzesedtek meg sebeik, és közülök csak egy sem döglött meg.

Idővel ezt az 50 darab juhot, a' magam nyája közé vettem fel. Az én nyájam egy falubéli nyájjal egész nyáron által együtt járt ki 's együtt legelt; ebbe a' himlő belé kapván két hónap alatt 80 közül 20 döglött meg, az enyímnek pedig legkissebb baja sem lett. Az a' nyáj, mellyből én az oltanivaló matériát

vettem 1000 darab közül 150 darabot vesztett el két hónap alatt, ú. m. Májusban és Júniusban; egy más nyájból, ugyan ezen helységben, 1000 közül 200 döglött meg Júliusban és Augusztusban. Egy harmadik nyáj ugyan ezen helységben 50 darabot vesztett el 500 közül.

Mindössze pedig az egész Járásban 13000 darab juhok közül 1600 darab vesztett el a' himlő miatt, ide nem számlálván felette sok vak, siket, bódult, és sánta juhokat, mellyekkel minden nyáj tele volt.

Némellyik nyáj közül minden ötödik, némelly közül minden hatodik, némelly közül ismét csak némelly 10-dik döglött meg a' himlőben.

Azonban megesett tudtomra az is, hogy egy nyájban a' mellyet télen lépett meg a' himlő, ezer közül csak százegynéhány maradt meg, a' pusztító himlő miatt, a' többi mind megdöglött. Igaz is, hogy télen a' himlőzés legveszedelmesebb és gyakran kipótolhatatlan károkat tesz, a' szegény juhok között.

En a' Béoltással olyan szerentsés voltam, noha legelső volt is a' próbatétel, hogy 500 darab juhom közül csak 6-tan vesztek el; ezek is pedig az én tapasztalatlanságom miatt.

Egy szomszédom, az én példám által felindítván, midőn látta, hogy a' himlő a' nyájába bekapott és már 299 beteg is volt belé, a' többit ú. m. 471 darabot hirtelen, béoltott. A' természetesen meghimlőzött 299 darabból 35 döglött meg, a' 471 közül pedig, mellyekbe a' himlőt béoltotta csak egy se vesztett el sem csak egy is el nem nyomorodott. Így a' nyájja ezentúl is szabadon megmaradt a' himlőzéstől.

Itt közel egy más helységben, hasonlóképpen az egész Nyájat megmentették a' himlőzéstől ezen Béoltás által. *)

Legkisebb kétségünk sem lehet tehát a' felől, hogy a' Juhimlőnek béoltása éppen olyan hasznos következésű legyen, mint a' gyermeki himlőnek béoltása. Mert ha tsak azt véghez tudjuk is vinni, hogy a' juhok jó időben himlőzzenek meg, már kimondhatatlan a' haszon; minthogy a' téli és a' nyárközépi vagy kánikulai himlőzés miatt sokszor egész nyájok eldőglenek.

Tsak az hát a' szükséges dolog, hogy a' Juhos Gazdáknak ezen jóltévő találmányt tudtokra adjuk, a' Béoltás hasznos következéseit elejekbe terjesszük és őket a' Béoltás módjára, a' melly felette könnyű és hamar megeső munka megtanítsuk; hogy ez által ezt a' fontos dolgot az egész Országban közönségessé tessük.

Legjobb volna pedig arról gondolkozni, hogy a' Juhimlőt egész Európából kiirthatnánk.

Minthogy ez a' dögleletes Nyavalya nálunk idegen eredetű, és tsak elragadás által terjed el; könnyű által látni, hogy ha az elragadás útja mindenfelé meggátoltatnék, rövid időn az egész nyavalyának meg kellene szűnni. Ez pedig ezerszer könnyebb mint a' gyermekihimlő kiirtása. Erre nézve is, tsak egy a' szükséges dolog: az tudnillik; hogy a' Fejedelmek a' dolgot előmozdítani kívánják:

*) Ezen két utolsó Béoltás históriáját egy Fink nevű Német Író bőven leírja, azoknak szerentsés kimenetelével együtt, ilyen nevű Munkájában: Beschreibung der Pockenkrankheit der Schaaf, und der Wirkung einer Inoculation der Pocken auf dem Rittergute Cösitz. 1798.

hogy kivált az Uradalmakkal bíró és más Földes Uraságok is a' Juhimlő béoltását elmulthatatlan kötelességül rendeljék Tifztjeik elejekbe; a' minek, kivált a' mai időben, midőn a' juhoknak betse, a' gyapju drágaságára nézve háromszorta is feljebb hágott, rövid időn kimondhatatlan hasznát fogják tapasztalni.

Ímé ebben áll tehát Szalmúth Doktornak, a' Göttingai Túdós Társaságtól jutalmat nyert Munkája a' Himlő Béoltása felől; a' melly a' Németországi Juhos Gazdáknak nagy serkentésekre szolgált a' Béoltás bévételére és elterjedésére.

HARMADIK SZAKASZ.

Leírása e gy más Juhimlőoltásnak, mellyet a' jelenvaló könyvnek szerzője Szick Profeszszor maga vitt véghez, az itt előadott könnyű mód szerént, Prillwitzben Pommeraniában, azon Nemes Jószág Birtokossának Borgstädte Királyi Kintsre ügyelő Titkos Tanácsosnak akarattjából.

Ezen Béoltás 1802ben Augusztus elején történt, midőn a' nevezett jószágnak már egy Majorjában a' juhimlő kiütötte magát; mint-hogy oda két három mértföldnyire a' juhimlő nagyon uralkodott.

En, „ekképpen ír Szick Úr,” az oltást azon a' nyájon kezdettem, a' mellyben már 13 darab juhra a' himlő elragadott. Ezek közül tsak egyen voltak éppen olyan himlők a' mellyeken én oltani való matériát szedhettem, a' többeken már vagy elszáradt, vagy még meg sem ért. Ezen egy juhról oltám te-

C

hát bé a' himlőt a' többibe, úgymint, 489 darab juhba. Meg érdemli a' megjegyzést, hogy azután az a' juh, mellyből az oltó matériát szedtem a' himlőben megdőglött.

Ezen 489 darab juhokat egy délután három óra alatt oltottuk bé, a' melly végre nálam 6 oltó lántzétátskák voltak vagy is éles lapos hegyű oltótők.

A' Béoltott 489 darab juh közül 445 himlősödött meg, 's a' betegséget mind ki is állotta.

Azonban 24 darab juhban meg nem fokamzott a' himlő; hanem ezekre későbbben természetű módon ragadt el a' himlő; 20 darab pedig éppen semmi himlőt sem kapott el.

Ezen 489 közül a' himlő miatt csak öt darab veszett el, 's megmaradt 484 darab. — Ha pedig a' Béoltás napja után 5- vagy 6- nappal a' juhokat rendre nézegették volna a' nyájra vigyázók, 's azokat, a' mellyekben akkorára a' himlő meg nem fokamzott, ismét béoltották volna, úgy ennyi kár sem esett volna a' nyájban. — Azomban az én hivatalbéli foglalatosságaim nem engedték, hogy Prillvitzen két napnál tovább ott maradhattam volna, 's a' Béoltás kimenetelét láthattam volna.

Könnyű azt megesmerni és megtudni, ha valyon a' béoltott juh elkapta e' a' himlő betegséget vagy nem? Mert ha meg nem fokamzik benne a' himlő, akkor az a' kis bévágás vagy szúrás, mellyet az oltáskor az oltótővel tett rajta az ember, hatod napra egészen begyógyul 's úgy elfárad, hogy annak legkissebb tüzessége sem látszik: ellenben, ha tüzes az a' seb, hatodik nap, jele hogy a' himlőt elkapta, és ha azután csak egynehány, sőt ha csak egyetlen egy himlő ütne is ki valahol a'

testén, bizonyos, hogy az a' juh soha többé meg nem himlődzik.

Az itt említett 's himlővel béoltatott nyáj három hét alatt, minden himlőzésbéli nyavalyától egészen megszabadult: holott a' természetű vagy elragadó himlő sokszor 3—4 hónapig 's tovább is elkínozza a' nyáját.

A' fellyebb nevezett Titkos Tanácsos Urnak a' többi nyájait az én eljövetelem után egynehány nappal későbbén óltották bé, úgy a' mint én a' béoltás együgyű módját megmutattam. Az a' nyáj a' mellybe azután először belé oltották a' himlőt 199 darab, többnyire Spanyol fajtájú juhokból állott. Ez a' nyáj is mintegy 3 hét alatt egészen megszabadult a' nyavalyától 's csak egy sem döglött meg közűle.

A' harmadik nyáj, mellybe ezután, ugyancsak Prillvitzen, a' himlő béoltatott 571 darab juhból állott. Ezek közül 491 darabban rendes idejére megfokamzott a' himlő 80 darab pedig későbbén és így elragadás által kapta el a' himlőt. Ezen 571 darab közül, a' himlő miatt 6 darab döglött meg, azok közül tudnillik, mellyek, a' himlőt elragadás által kapták el.

Ehez a' nyájhoz 476 Bárányok is tartoztak, mellyekben a' himlő hasonlóképpen beleoltatott. Ezekközzül a' himlőzés miatt 9 darab veszett el, de többnyire olyanok, mellyekben a' himlő meg nem fogamzott hanem azt elragadás által kapták el; ezeknek nyavalyájuk mintegy 4 hétig tartott.

A' negyedik nyáj, melly tsupa Spanyol juhokból állott és 325 darabra ment, hasonlóképpen szerentsésen kiállotta a' beléje óltatott himlőt, és csak egy darab döglött meg közűle.

Az egész béoltás Historiájából tehát azt látjuk, hogy 2060 darab juhok közül, tsak 21 veszett el a' himlő miatt; ezek is pedig főképpen azért, hogy a' gyakorlatlan óltók hibája miatt több mint 100 darabba a' himlő meg nem fokamzott; úgy hogy ezek az elragadás által estek a' himlőzés nyavalyájába. Ha már ez a' 2060 darab juh a' természeti himlőt kénytelen lett volna kiállani, a' közönséges megjegyzés szerént 232 darab veszett volna el belőle, az az minden nyoltzadik darab, így pedig minden százból tsak egy darab döglött meg.

Ha még azt is meggondoljuk, hogy ha elragadás által üt ki a' nyáj között a' himlő 4. hónapig is eltart rajta, és a' nagy dögön kívül rend szerént igen sok megnyomorodott vak, siket, juhokat hágy maga után: így pedig a' béoltás útján 4 hét alatt legfellyebb is megizabadúl az egész nyavalyától, még pedig olly könnyű módon, hogy a' nyájon meg sem lehet esmerni, hogy himlő uralkodjék között.

Mennyire megérdemli tehát hogy a' juhok gazdák ezen jótévő modját a' himlő veszede!-me kiirtásának méltó tekintetbe vegyék, és mind juhaiknak a' terhes szenvedéstől való megkéméllésekre, mind az abból származandó nagy haszonért a' himlő béoltását elmúlhatatlan gazdaságbeli kötelességeknek esmerjék.

NEGYEDIK SZAKASZ.

A' Juhimlőnek természetéről és a' Himlőzés Nyavalyájának tulajdonságairól.

A' mint már fellyebb bőven előadtuk a' Juhimlő nem Európai nyavalya és tsupán tsak az elragadás által terjedhet el, még pedig egyedül a' Juhokra; egyébaránt a' gyermeki himlőnek különböztető jeleivel a' Juhimlő jeleinek is felette sok hasonlatossága van. Mert, a' melly juh egyszer azt kiállotta soha többé arra el nem ragad; továbbá annak kiütése módja és tartóssága, annak a' testre nézve való roszsz következései 's a' t. mind ezek egészen meg egyeznek az emberi himlő tulajdonságaival, noha természetekre nézve egészen különbözök.

Ha meg esik hogy a' Juhimlő jó időben üt ki a' juhok között, akkor igen könnyen és nagy veszedelem nélkül kiállják azt: de ellenben ha igen hideg, nedves v. felette meleg időben uralkodik rajtok, vagy pedig midőn más ragadó nyavalya is vesztegeti őket, mint p. o. a' métely, s. a. t. már ilyenkor felette veszedelmes a' himlőzés, és dögleletes.

Ha a' himlőzés rendes útján esik meg, négy fertály van ennek a' nyavalyának u. m. 1.) Az elragadás. 2.) A' kiütés. 3.) A' hójagzás és 4.) Az elfzáradás; a' mellyekre, ha a' himlőző juhokat orvosolni akarjuk, nagyon kell vigyáznunk.

Az első fertályban t. i. az elragadáskor, már ez akár béóltás által, akár pedig természeti módon mennyen véghez 6, 's 7 nap előtt semmi külső jelét nem veszfzük észre a' him-

lőnek; sőt a' hideglelés is tsak ötödik hatodik napon észrevehető rajtok; kívált ha óltva van beléjek a' himlő; a' mellyet olly könnyen kiál-lanak, hogy azért ritkán vetik meg az evést vagy az ivást.

A' himlőzés második fertálya, a' kiütés hete-dik nyolcadik napon kezdődik, a' szerént, mint a' himlő reájok elragadt. Már ekkor sem az étel sem az ital nem kell a' juhnak 's a' hideglelés is nagyobb mértékben van. A' feje, fülei és a' szája rendkívül meleg; a' szemei bádgyad-tak, forrók és könnyezők. A' nyelve rendkí-vül meleg inkább száraz, mint nedves; 's ugyan ezt lehet az orra lyukaiban is észre-venni. A' járása erőltetett, úgy hogy ekkor a' juh egészen megnyomorodottnak lenni látszik; a' honnan ha a' nyájba béoltják a' himlőt, minthogy ez egy nap esik meg: ez az megnyomorodott tekintet egyszerre lepi meg az egész nyájat. Történt is már, hogy a' tapasztalatlan juhász, midőn látta, hogy az egész nyájja egyszerre el nyomorodott 's helyéből sem akart kimozdúlni, azt állította ijedtében hogy az ő nyáját a' gonoszok rontották meg.

Ezen bádgyadtság után mutogatják mago-kat a' juhok azon részein leginkább a' hol ke-vés v. semmi gyapjú sints a' veres foltots-kák; főképpen pedig a' fején a' szára körül és a' szempilláin, a' honnan ezek megdagadván a' juhok az eledeleket nem láthatják 's szájok dagadtsága miatt nem is ehetnek. Ekkor az egész testek meg is van dagadva és nedves, úgy hogy a' himlős kigőzölgésnek tulajdon éde-ses szagát meg is érezhetni.

Így tart ez egynehány napig, míg nem a'

himlő dombóroddni kezd rajtok 's az evésre való kedvek is meg jön.

A' Himlőzés harmadik fertálya a' himlőt egészen megérleli és hójjagossá téfzi, melly a' 8-dik 9-dik naptól kezdve a' 11-dik és 12-dik napig tart; ekkor a' kidomborodott himlők között a' bőr feldagad; és mennél nedvesebb ez, annál hafznosabb a' beteg juhnak. Ekkor a' himlő egészen megnő és az allya köröskörül vereses 's felfúvódott. *)

Ha a' juhon igen sok a' himlő a' feje is egészen feldagad 's a' nyála foj.

A' Hideglelések ezen fertálynak a' végefelé alább hágy, meg jön az ételek is, de a' kérödzésre ebben a' fertályban semmi hajlandóságot sem mutatnak.

Legnagyobb vigyázással kell lenni a' második fertály végefelé és a' harmadik fertály elején a' himlőző beteg juhokra; főképpen nyáron, hogy a' nagy meleg ellen azokat oltalmazzuk, télen pedig a' nagy hideg ellen.

A' Himlőzés negyedik fertálya az; mellyben a' himlők varasodni kezdenek 's elfzáradnak. Ekkor a' himlő nedvessége v. matériája egészen megsárgul, a' himlő közepe béesik 's lassan lassan varrá válik és elébb v. utóbb leesik. A' himlők helyein soha sem szokott azután gyapjú nőni.

A' Himlőzésen által esvén a' juhok, a' gyapjokat nagyon szokták hullatni, a' honnan

*) Hogy jó és foganatos óltani való matériát kaphassunk, ezen fertályt kell hafznunkra fordítani ú. m. mikor a' himlő egészen megnőtt és hójjagos lévén híg nedvességgel éppen tele van; mert ha ez a' nedvesség benne megfőjeredett v. talám már sárgás is és sűrű, már akkor nem bátorságos oltani belőle.

a' természeti himlőnek e' miatt is igen káros következései vagynak.

A' természeti elragadás által meghimlőzött juhokról, ezek a' közönségesen eddig tett megjegyzések.

1. Hogy a' fiatal juhok könnyebben kiállják a' himlő veszedelmét, mint az öregek, vagy éppen vének.

2. Az Anyajuhok és az ürök, kevesebbet szenvednek benne, mint a' kosok.

3. A' hasas juhok, a' himlőzés alatt vagy utánna is könnyen elvetik a' bárányokat.

4. Ha a' himlő az olyan nyájba belékap, a' mellyben éppen akkor, sok apró szopós bárányok vannak, ezek könnyen elveszhetnek: minthogy a' himlős anyajuhok igen keveset esznek, 's tejek nem lévén bárányaikat sem szoptathatják. A' nagyobbatska bárányok pedig, ha meghimlőznek, megdagadván a' szájok és torkok, nem szophatnak 's nem ehetnek, 's így ezek a' nyomorúlt állatok többnyire nagy szenvedések között vesznek el.

Látnivaló tehát, melly nagy veszedelmére legyen a' bárányos nyájnak az arra elragadott himlő nyavaja; 's ebből is kitetszik, melly jóltévő és szerentsés találmány legyen a' himlő béoltása, a' mellyet akármelly arra alkalmas időben el lehet kezdeni.

5. Az igazi Spanyol juhok, sokkal nehezebben állják ki, a' himlőzést 's többet szenvednek benne; főképpen ha a' himlőt hozzáuk hajtattván hazájokból, csak hamar elkapják. Sőt még az ezektől származott fajták is nehezebben szenvedik el a' himlőt.

6. A' természeti himlőzés veszedelme, az idő járásához képest, mellyben az uralkodik,

külömb külömbféle; mert néha ha az idő száraz és nem hideg, tsak a' tizedik, vagy néha tsak a' tizenkettődik vész el miatta; noha ez ritkább példa: ellenben ha az idő igen hideg és nedves is vagy igen meleg, már akkor gyakran minden nyoltzadik, néha pedig minden hatodik juh megdöglik. Sőt ha a' nyavalya igen dögleletes erejű, és mérges; akkor már a' nyájnak, hol harmad részét, hol felét, hol pedig két harmadrészét is elpusztítja.

Mind ezen eseteket egybe vetvén, azt lehet állítani, hogy a' természeti juhímlő a' juhoknak egy nyoltzad részét szokta elveszteni.

Azt jegyzik meg a' Gazdaságról írt Tudósok; hogy a' juhímlő minden nyoltz esztendőben eljárja egyszer a' juhokat, 's akkor kezdi ismét ujra járását. De megesik, hogy némelly környékeken tizenöt sőt húsz esztendő alatt sem fordul meg, másutt pedig majd minden negyedik ötödik esztendőben kiüti magát. E' fzerént tehát tsak ugyanfel lehet venni, hogy a' juhímlő minden 8 esztendő alatt tesz egy fordulást az országban: következésképpen, ha az által ezen idő alatt minden nyoltzadik juh el döglik; minden 800 juh közül 100 vész el nyoltz esztendő elforgása alatt a' himlőzés döge miatt az országban.

Ha már most meggondoljuk, hogy Hazánkban, a' hol a' juhtartás olly igen közönséges ága a' gazdálkodásnak hány százezer sőt millió juhnak kell lenni; és így, hogy hány ezeret vesztenek el ezek közül a' juhos gazdák esztendőnként a' himlőzés miatt, és egyfersmind azt is elgondoljuk, hogy azt a' nagy kárt az egész Országról igen könnyen el lehetne hárítani a' juhímlő béoltásának bévétele és elterjesztése által: lehetetlen hogy

magunkat ezen hasznos intézetnek minél előbb leendő felállítására és hathatós móddal való elterjesztésére meg ne határozzuk; ha egyébaránt a' józan okosságnak a' balvélekedések félretételével és a' sok haszontalan mendemondák megvetésével helyt akarunk adni.

ÖTÖDIK SZAKASZ.

Mellyben a' Béoltás Mestersége megtaníttatik; azzal együtt, hogy mimódon lehetne a' Juhimlő Béoltása által a' Juhimlőt egészen kiírtani.

Az eddig előadottakból világosan kiteszett, hogy a' juhimlő veszedelmét egyedül csak a' béoltás által lehet elhárítani: következőképpen, ha azon nagy tzel, a' juhimlőnek gyökerestől való kiírtását, el akarjuk érni; a' himlő béoltást kell legelőször is közönséges Intézetté tennünk, és annak rendkívül való hasznos következéseit, mindenekkel megismertetnünk.

Méltán reménylhetjük pedig, hogy a' Hazá Nagyjai, tekintetben vévén azt a' nagy veszedelmet, melyet a' himlő döge esztendőnként véghez vísz, és az abból következő milliókra menő kárt: ezen hasznos intézetnek elterjesztésére, mely által azt egyedül 's igen könnyen el lehet fordítani, minden szükséges rendelkezéseket megtesznek.

Nints tehát már most egyéb hátra, hanem, hogy a' juhimlő Béoltásának Módjára, a' mi ezen Munkátskának egyik fő tzelja, olvasóinkat megtanítsuk.

Az a' Mód a' melyet itt környülállásosan

leírunk legkönnyebb, és mégis legjobb és legfoganatosabb. Ezt követte a' Béoltásban Szick Profeszszor, ezt követik az ólta a' Magyar Hazában szerentsés előmenetellel és hafzonnal, némelly, valóban Érdemes Hazafiak.

A' Béoltás Módja

vagy is

Mikre kell vígyázni a' Juhimlő Béoltásában.

Midőn valaki a' Nyájába bé akarja a' himlőt oltatni, vagy oltani; szükség hogy nyájának akkori állapotját tekintetbe végye; 's nemkülömben némelly mellelegvaló környülállásokra is vígyázzon. Főképpen pedig a' következő pontokra figyelmezzzen, tudniillik:

1. Mire kell a' Béoltás előtt nézni.
2. Mit kell a' Béoltáskor megtartani.
3. Hogy kell a' Béoltás után a' juhokkal bánni.

A' BÉOLTÁS ELŐTT EZEKRE KELL NÉZNI.

1. Hogy a' környülállásokhoz képest egy, két vagy több himlős juhokat kell keresni olyanokat pedig, a' mellyeken a' himlők éppen akkor legyenek megérő félben, minthogy az oltásra nézve ekkor van legfoganatosabb ma-

téria benne. Ez a' himlőzés második fertálya végén esik meg, a' mint fellyebb a' harmadik Részben láttuk. Ekkor a' himlő legnagyobb, és az ilyenkor benne lévő veresvizenyős matéria vagy nedvesség legfoganatosabb az oltásra. Későbbre, úgymint; a' himlőzés harmadik fertálya kezdetén, ez a' matéria sárgás fejer genyettségé válik és megsűrűdik, a' melly olztán koránt sem olyan erejű többé, 's nem is olly hasznos az oltásra.

Az oltásra egynehány ollyan Oltóár vagy oltótő kívántatik meg, a' millyenek a' jelenvaló Táblán szokott nagyságokban vannak lerajzolva. Azért van a' béoltónak több ilyen Oltóárra szüksége, hogy ha talám, tsak egyel kezdvén az oltáshoz, az vagy eltörne, vagy másképpen elromlana, mindjárt mást vehessen elő. Az ilyen alkotású Oltóárok legalkalmasabbak az oltásra.

Az oltónak segítő Társakra is van szüksége. Ezeket maga mellé kíválogassa, ahozképest, a' mint azokat a' segítésre alkalmatosabbaknak gondolja. Továbbá elég asztalokat és székeket szerezzen előre, hogy az illyeknek nem létele a' Munkának gyorsan való folytatását ne akadályoztassa. Elegendő vizeis legyen mindég, hogy az oltók és a' Segítő Társak kezeiket gyakran megmoshassák, minthogy azok ebben a' Munkában igen hamar elmotskolódnak, az által pedig az oltás foganatosan való véghez vitele igen hátráltatik.

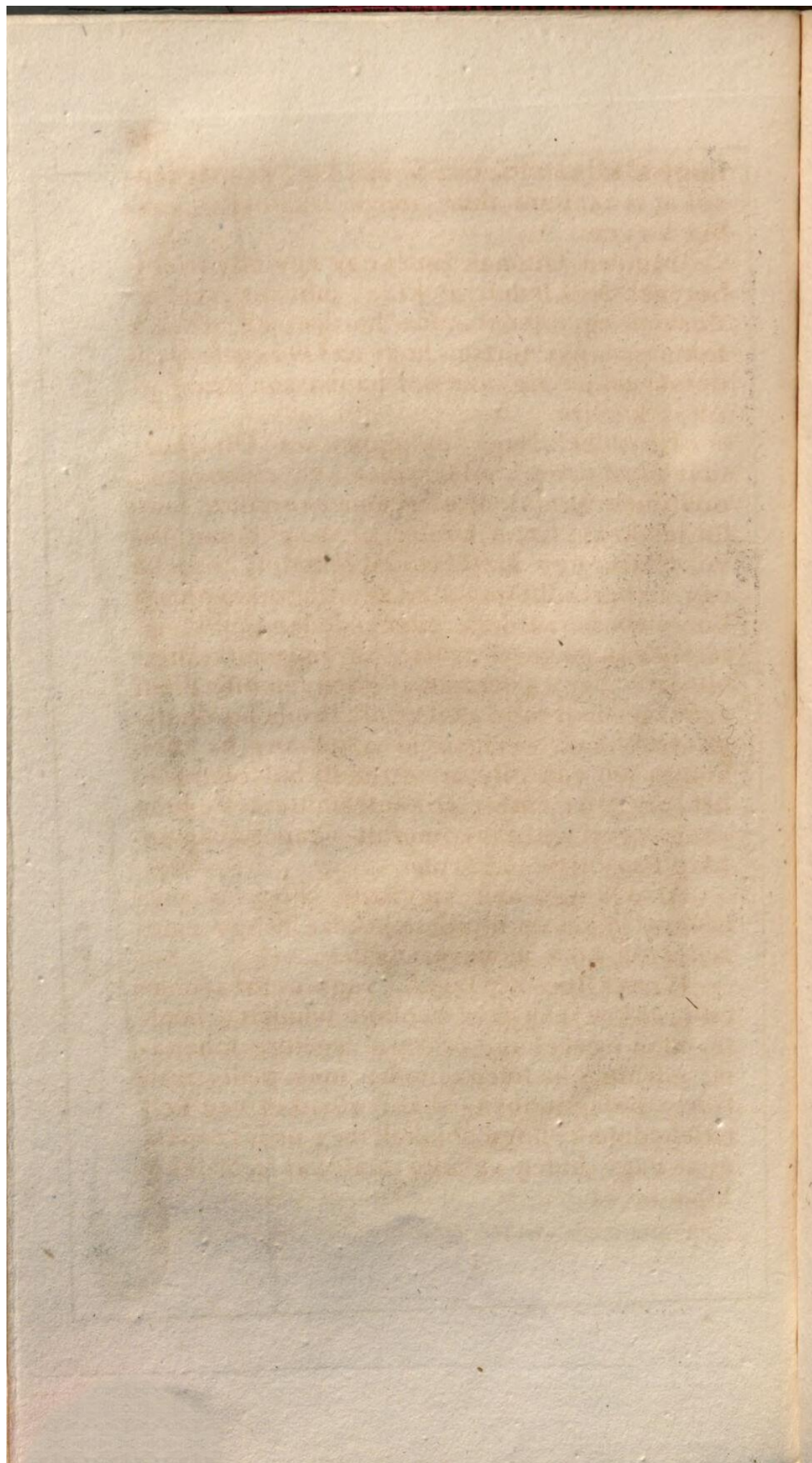
Ha p. o. 1000 darab juhot akar valaki fél nap alatt béoltani, erre legalább is öt Segítő Társ kívántatik meg, a' kik a' béoltás módját mindjól értsék, vagy legalább akkor mindjárt jól megtanúlják. Erre nézve szükséges,

Illyenek az Oltóárok.

Így oltják a juhba a himlőt.

hogy a' ki az oltáshoz hozzá fog, és még másokat is tanítani akar, maga alkalmas ember legyen.

Minden Oltónak ismét egy egy olyan emberének kell lenni, a' ki a' juhokat megfogdosván egyenként, oda hordja, az asztalra fektesse 's úgy tartsa, hogy az Oltó egész tsendességgel és vigyázással bánhasson azzal az oltás közben.

Hozzákészülvén ekképpen az Oltáshoz, már most azon himlős juhot kell előhozatni, mellynek himlőiből a' nyájba akarják a' himlőt béoltani. Ezt a' himlős juhot, a' lábait öfvekötvén, egy asztalra kell fektetni, 's mellé egy embert állítani, a' ki az oltóárokat annak himlőjébe bészurdalja, gyengédeden annak materiájával megnedvesítettse. A' megnedvesített oltóárokat egy gyermek is könnyen elfzedheti ezen megnedvesítő embertől, 's oda hordhatja az Oltóknak. — Igen jó azonban, ha több himlős juh van olyan, a' mellyből oltani lehet, hogy az ember ne kénytelenítettessék ugyan azon egyet, illy nyomorult állapotjában sokáig hagyni és tsigázni.

Arra is igen kell vigyázni, hogy a' már béoltott juhok az oltatlanok közé, vagy emezek azok közé ne keveredjenek.

Ha az Óltás szép tavaszi vagy nyári időben esik, akkor igen jó a' béoltott juhokat a' béoltás után egynehány órára a' legelőre kihajtani: ellenben ha télen oltunk, még pedig igen száraz hideg időben; akkor ellenkezőleg kell tselekednünk, hogy a' juhok meg ne fázzanak, és a' nagy hideg az oltó materiát sebjeikből ki ne szívja.

MIRE KELL A' BÉOLTÁSKÖZBEN VIGYÁZNI.

1. Úgy intézze az Oltó az asztal mellett-
való ülését, hogy a' világosság, éppen a' ke-
zére szolgáljon, a' mikor olt. A' juhot pedig
jobb oldalára fektesse maga eleibe az aszta-
lára, és úgy, hogy annak jobb lába éppen
eleibe, 's keze ügyibe essék.

2. A' ki a' juhot oda viszi, általellenben
álljon az oltóval a' juh háta felől, és bal ke-
zével a' két hátulsó tzombját nyomja le a'
juhnak, a' jobb kezében pedig az első bal,
lábának a' tzombját tartsa: hogy pedig a' juh
ezen fekvésében ne hángolódjék; olyan em-
ber tartsa, a' ki erős lévén bírjon is vele.

3. Ekkor az Oltó, bal kezével a' juh első
jobb lábának tzombját megmarkolván, azt az
asztalhoz nyomja; jobb kezében pedig a' ma-
tériával megnedvesített oltóárat tartván az ol-
tást ekként vigye véghez.

4. Az Oltóárat olyan formán fogja a' há-
rom első ujjá közé, mint a' pennát szokás
fogni, 's ekkor ezen jobb kezét az asztalra a'
balkezével által ellenben fektesse le, úgy
hogy az oltóár is a' kezében fekvő legyen. Ek-
kor a' balkezével olyan módon markolja ál-
tal a' juh tzombját, hogy az azon lévő tsak-
nem egészen kopasz bőr, melly belőlről esik,
jól megfeszüljön és a' lábához szorosan hozzá
álljon. E' meglévén a' jobb kezében fekvő lé-
vő oltóár lapos hegyit, melly már himlőma-
tériába bé van mártva, a' bőr alá egy kevés-
sé nyomja bé, de tsak annyira, hogy annak
hegye az elevenre érvén, ott egy kis vért fa-
kaszfon; mihelyt pedig észre veszi az em-

ber, hogy az oltóár az elevenig hatott 's abban egy szikra kis vér serkedez, akkor a' lapjával bészúrta árat egy kevésbé fordítsa oldalt a' sebben, hogy róla a' matéria a' sebbe folyjon belé 's azután mindjárt huzza ki a' sebből az ár hegyit, és a' felvált bőrt annak lapjával nyomogassa le, vagy is törölje le róla a' matériát, hogy annál inkább megragadjon a' himlő; mellyel az oltás véghez ment. — Ezután az oltóárat ujra meg kell mártatni a' himlős juh himlőjébe, 's más juhot hozatván elő, azzal szinte így kell bánni.

Ha az oltásban valami hiba történne, a' melly miatt kételkedhetne az oltó, hogy talám a' nyitott sebbe a' matéria meg nem fokamzik; mindjárt lehet más sebet is ejteni az elsőtől mintegy fél íznyire, 's abba az élőbeni mód szerént béoltani. Ezt vagy akkor mindjárt, vagy egynehány nap múlva is lehet tselekedni.

Igen jól tselekszik az Oltó, ha minden juhba ugyanazon egy helyen, tudnillik az első jobb lába tzombjába oltja bé a' himlőt; mert így annál könnyebb mindnyáját szemmel tartani. Lehet azonban akarmellyik tzombjába oltani.

Az Oltáskor ejtett seb igen tsekély szokott lenni, sőt káros is, ha mélyen bé szúrja az Oltó az árat. A' jól ejtett sebből egy tsepp vér sem jön kívül a' seben, hanem csak belől fut belé egy kis vér. Ha pedig nagy sebet ejtene az Oltó a' juhon, veszedelmes lehetne az oltása,

MIRE KELL NÉZNI AZ OLTÁS UTÁN.

A' juhos Gazdáknak vagy az Oltóknak a' következendőkre kell az Oltás után vigyázni.

1. Ha valyon az Oltás megfokamzott e'?
2. Nem dagadt e' meg, vagy nem tüzesedett e' meg a' sebhely igen nagyon?
3. Nem ejtett e' az Oltó felette mély sebet a' juhon, úgy hogy annak veszedelmes következése lehetne?

Az első esetre nézve, hogy megtudhassa az ember; ha valyon minden juhba megfokamzott e' a' himlő? legjobb, hatod napon az oltás után, az egész nyáját egyenként rendre megnézegetni. Erre nézve legjobb az egész nyájbeli béoltott juhokat, valamint az oltáskor történt, egyenként egy asztalra az Oltóknak magok eleibe hordatni, és akkor a' sebeiket jól meg nézni.

Ha a' béoltott helyen verességet, megtüzesedést és valami kis daganatot lehet észrevenni; jele, hogy az oltás bizonyosan megfokamzott, és a' juh a' himlőt elkapja: ha pedig az oltáskor tett kis seb egészen elfzáradt vagy talám a' helye is alig látszik; jele, hogy a' himlő meg nem fokamzott 's azt a' juh el sem is kapja. Ezeket a' juhokat külön kell a' többtől választani, 's ha tsak lehet a' himlőt újra beléjek oltani.

Megeshetne azonban, hogy némelly juhokban még a' másodszori oltás után sem fokamzana meg a' himlő. Ennek két oka lehet, úgymint: hogy az a' juh már talám volt himlős, vagy pedig, hogy ez úttal a' meghimlőzésre semmi hajlandósága sint.

Ha megtörténne, hogy az Oltók tapasztalatlansága és vigyázatlansága miatt, vala

mellyik juhon nagy seb ejtetett volna a' béoltáskor, és a' mélyen esett szúrás miatt,

a. nagyon megtüzesedett volna a' seb, úgy hogy a' tüzeesség veszedelmes lehetne;

b. vagy ha azon a' helyen tályog vagy fekély támadna:

akkor, az első esetre, (a' mit a' rendkívülvaló nagy daganatból és ritka verességből, vagy a' juhok beteges állapotjából könnyű észre venni), az ilyen beteg juhot nem kell többé kihajtani, és az oltás helyén támadott tüzes daganatot a' következő kenőttel kell elofzlatni.

„Végyszírt, 8 latot.

„Szarvas fadgyút vagy Ürű fadgyút 4 lat.

„Kényesőt fél latot és Kámfort is fél latot.

„Ezt a' patikában tsinálják meg kenőtsnek, és ezzel kell a' tüzes daganatot napjában háromszor négyszer kengetni.”

Ha pedig ez a' daganat már annyira erőre vett, hogy az itt rendelt kenőtsnek semmi fogantatja nem látszik, és a' daganatot sem meg nem lágyította sem el nem ofzlatja; sőt ha talám a' megtüzesedett setét veres, barna vagy feketés helyen, még vizenyős bűdös hójagotskák is mutogatnák magokat: akkor bizonyos lehet az ember benne, hogy a' daganatot a' rothadás környékezi és a' kelevény meg kezd veszni.

Ezt a' vigyázatlanságból 's tudatlanságból ejtett gonoszt tsakugyan lehet még orvosolni és noha tsak nagy vigyázással és utánna való járással is, meg lehet gyógyítani.

Vegyen elő tudnillik a' Juhász egy igen éles kést és azzal a' rothadó daganatot hofzfába hasogassa ki, úgy hogy a' vágások egymástól két két ujjnyira essenek, olyan mé-

D

lyen kell pedig a' vágásokat ejteni, hogy a' sebből friss jó vér is folyjon ki. Minekutánna a' sebből a' vér megszűnt folyni, azt a' következő mosószerezrel jól ki kell mosni.

„Végy félmezfely etzetet és fél mezfely vizet, ezt „töltsd ölfzre és vess belé három lat sót, 's azután „melegítsd meg, hogy lágy meleg legyen, és ezzel „a' mosószerezrel mosógasd *napjában egynehányszor* a' „felvagdaltt daganatot. Éjtzakára pedig az egész daganatot és még a' sebeit is bé kell kenni a' fellyebb „leírtt kámforos kenőttsele.

Ezen mosogatást két három napig folytatván, ha akkorára a' seb meg kezd gyűlni; akkor többé nem kell sem mosni, sem kenni; hanem e' helyett a' sebet ezentúl tsak lágy meleg vízzel kell napjában egyszer kimosni, 's azután minden kimosás után sótalán írósvajjal vagy főtt vajjal is bé kell kenni.

A' második esetre; ha tudnillik az oltás helyén tályog vagy fekély támadna, ezt is hasonlóképpen jó idején ki kell valami éles eszközzel vágni, holzfzába, mint az elébbeni daganatról mondatott, és belőle a' genyettséget ki kell nyomogatni. A' felvágott seb hézagját az első három vagy négy napon jó gyenge tsepüvel bé kell dugni, de ne keményen, azután ezt félbe hagyván, tsupán tsak mosogatni kell a' sebet napjában több ízben lágy meleg vízzel.

Nem kell pedig az itt előadott esetekben a' juhokat magokra hagyni, vagy velek tsak imígy amúgy bánni, külömben szegényeket kínos halállal öljük meg gondatlanságunk által.

Ezen hafznos Munkátskát némelly kérdésekre való feleletekkel rekesztjük bé, a' mel-

lyekről gondolhatjuk, hogy azokat minden gondolkodó Gazda szeretné feltenni megfejtés végett; úgymint:

1. Miért halznosabb a' juhoknak béoltása, a' természeti v. elragadott himlőzésnél? Ezen könyvben már eléggé meg van mutatva 's tsalhatatlan példákkal is bé van bizonyítva, hogy a' himlő béoltása által a' juhok a' himlőzés dögleletes veszedelmétől szerentsésen megmenekesznek. Itt tehát már erről nem lehet a' kérdés; hanem annak az okát kell itt tsak illetni és felfedezni, a' miért az oltott himlő nem lehet olyan veszedelmes soha is, mint az elragadott természeti juhimlő szokott lenni; a' melly dolgot a' következő rövid magyarázatból világosan meg érthetni.

Bár melly kevésbé láthassuk is által a' juhimlő dögleletes voltának természetét 's tulajdonságait: annyi mindazáltal bizonyos és világos; hogy midőn elragad, legelsőben is a' legnemesebb és leggyengébb részeit hatja meg a' himlő mérge belől a' juhoknak és ugyan tsak azoknál fogva is ragad el a' juhokra; a' melly többnyire a' már megvesztegetett levegő beszívása által esik meg. E' szerént tehát legelsőben is a' gyenge tüdő kapja el a' nyavalya mérget, a' melly azt azután a' kerengő vérrel mindjárt közölvén az egész testbe eloszlatja. Nem tsuda tehát, hogy a' juhimlő né-mellyphor, midőn az igen mérges vagy dögleletes erejű, annyi juhót megöl, minthogy azoknak leggyengébb és legnemesebb belső részeit kezd rongálni; és minthogy egészen keresztül kell a himlő méregnek a' testen

verekedni, hogy a' bőr színén mint valóságos himlő kiüthesse magát.

Ellenben az oltás által éppen ellenkező módon közli az ember a' himlőt a' juh testével. Mert így egyenesen a' bőre alá ragasztatik, és minekutánna ott megfokamzott, csak azután hat el a' belső részekre, midőn már a' mérgét a' bőrön kiadta, és a' nyavalyát ott, a' hol annak magát ki kell adni, megérlelte. Mivelhogy tehát ezen mód szerént, a' juhoknak belső nemesebb és gyengébb részei a' nyavalya mérgé által csak sokára és távolag érdekeltetnek; igen természetes a' következés, hogy a' himlő béoltása nem is lehet a' juhoknak veszedelmes.

2. Ki lehetne e' a' Juhimlőt ezen Béoltás által egészen irtani? és mi módon?

Ha a' felsőség ezen dologba, mint egy a' Státusnak felette hafznos és fontos következő Tártyba belétekintene, és akkor a' Juhimlő Béoltására közönséges Intézetek rendeltetének: úgy legkissebb kéttségünk sem lehet benne, hogy ez a' gonofz nyavalya rövid időn az egész országban megszűnne. Mert, igaz ugyan, hogy ez az Oltás felette igen könnyű dolog, annyira, hogy ahoz, úgy szólván majd semmi tanulás sem kell: még is előre ellátjuk, hogy sokakat csak az is elijeszt majd a' próbatételtől, hogy még az óltás módját senkitől sem látta, 's netalám szzerentsétlen kimenetele legyen a' próbának: mincl az által bizonyossá tehetünk akarkit is a' felől, hogy ha a' feljebb leírtt módot követi, a' hol mindenek világosan és bőven előadattak, és az ember a' maga ügyes vagy alkalmas vol-

tához csak valamennyire is bízhatik, lehetetlen, hogy a' próbának szerentsés kimenetele ne legyen. Továbbá, tudjuk azt is, mennyire ellenkezik a' köznép gondolkodása mindenel, valami új és nála szokatlan; 's nem hogy a' juhaiba, de még tulajdon gyermekeibe sem engedi a' himlőt béoltatni, ha mindjárt, a' prédikáló székből hallja is, hogy az által gyermekeit a' himlőzés veszedelmeitől 's a' haláltól megmentheti; mind addig, míg nem egynehány esztendő alatt a' dolognak új volta elmúlván, 's az értelmesebbek szerentsés próbáit látván, hozzá szokik 's ráadja magát a' próbatételre. Ugyan ezért az okos és értelmesebb Juhos Gazdáknak szükséges ebben jó példát adni, és a' hasznos dolog elerjesztésében munkálódni; minthogy csak ezen feltétel alatt ígérhetni, hogy a' juhimplő egészszen kiírtathatik; ha a' Béoltás az egész Országban közönségesen bévétetik 's egy ideig folytatódik.

Igy gondolkozván tehát, hogy sok helyeken fognak olyan Földes Uraságok és más értelmes okos Juhos Gazdák találkozni, a' kik a' Juhimplő Béoltásának szembetűnő hasznairól meggyőzettetvén, azt juhnyájjaik között azonnal munkába vétetik; azonban hogy más ugyan azon helység vagy városbéli Juhászok arra éppen nem ügyelvén, nyájjaikat a' természeti himlőzés dühösségére bízzák: szükséges az elébbeniekre, tudnillik a' Földes Uraságokra 's értelmes Juhos Gazdákra nézve még ezeket megjegyezünk.

1. Hogy midőn először az oltással próbát tesznek, alkalmas emberekre bízzák a' dolgot, a' kiknek az oltás módja megtanulására,

tsak az is elég, ha ezt ezen könyvnek előadásából figyelmetesen elolvassák: nem pedig a' juhászra vagy más olyan munkás emberre, a' kinek a' kezei erős munkához szokván, az oltó tövel nem tudnának minden tanulás és hozzáfizokás nélkül olyan könnyen bánni, a' mint itt szükséges.

2. Ugyan ezen Oltáskori alkalmatossággal, igen jó egyfzersmind többeket is megtanítatni az Oltásra, a' mit tsak egyfzeri kétfzeri látásból is könnyű akár kinek megtanulni.

3. Hogy pedig a' Juhos Gazdák, kik már egyfzer nyájaikba a' himlőt béoltatták, juhaikat attól ezután is megőrizhessék, főképpen pedig olyan helyeken, a' hol azok több béoltatlan nyájakkal együtt kéntelenek legelni, a' mellyekről idővel, a' barányokra, mellyek a' béoltás után lettek, könnyen elragadhatna a' termézfeti himlő: szükséges hogy a' barányok mellyek tavaszra lesznek minden tavaszszal béoltassanak, a' mit Aprilis végére legjobb ejteni. Így olztán az olyan Juhos Gazdák kik a' Juhimlő Béoltását nyájaik közé bevitték, soha sem félthetik nyájaikat a' legveszedelmesebb himlőzés döge között is, ha szinte azok más himlőző juhnyájakkal öfzve keveredve legelnek is. — Más Juhászok pedig ezen példából, a' béoltás jóltevő következéseit szemeikkel látván; lehetetlen, hogy végre a' béoltást magok is bé ne vegyék.

Mind ezekből kiki világosan által láthatja ugyan a' Juhimlő Béoltása feltalálásának hasznait, és annak a' Magyar Hazában minél előbb lehető elterjesztésének szükséges voltát:

mind azáltal, mivel a' Példák leghathatósabb indító eszközök; legjobbnak tartom ezen Munkátskát azzal a' megjegyzéssel rekeszteni bé, hogy már a' Magyar Hazában magában is több helyeken szerentsés kimenetellel lábra kezdték némelly Uradalmakban a' Juhimlő Béoltását állítani; még pedig minekelőtte a' Béoltás Módja nem volt olly világosan meghatározva és bizonyos regulákra véve, mint már most vagyon.

Így példának okáért Nagy Méltós. Eszterházy Miklós Ő Hertzegségének Uradalmaiban sok helyeken próbát tettek már a' Juhimlő Béoltásával, nevezetesen Bétsi Profeszszor es Orvos Doktor Pessina Ignátz, Orvos Doktor Szuly Pál és Röckel Antal Urak, kik közül maga Doktor Szuly Úr mintegy ötven ezer darab juhot oltott bé; úgy szinte Fő Méltóságú Gróf Eszterházy Károly Ő Ertzellentziája, és Méltóságos Gróf Festetics György Ő Nagysága Uradalmaiban is, mindenütt pedig kívántt előmenetellel és szerentsével*). A' kik erről többet

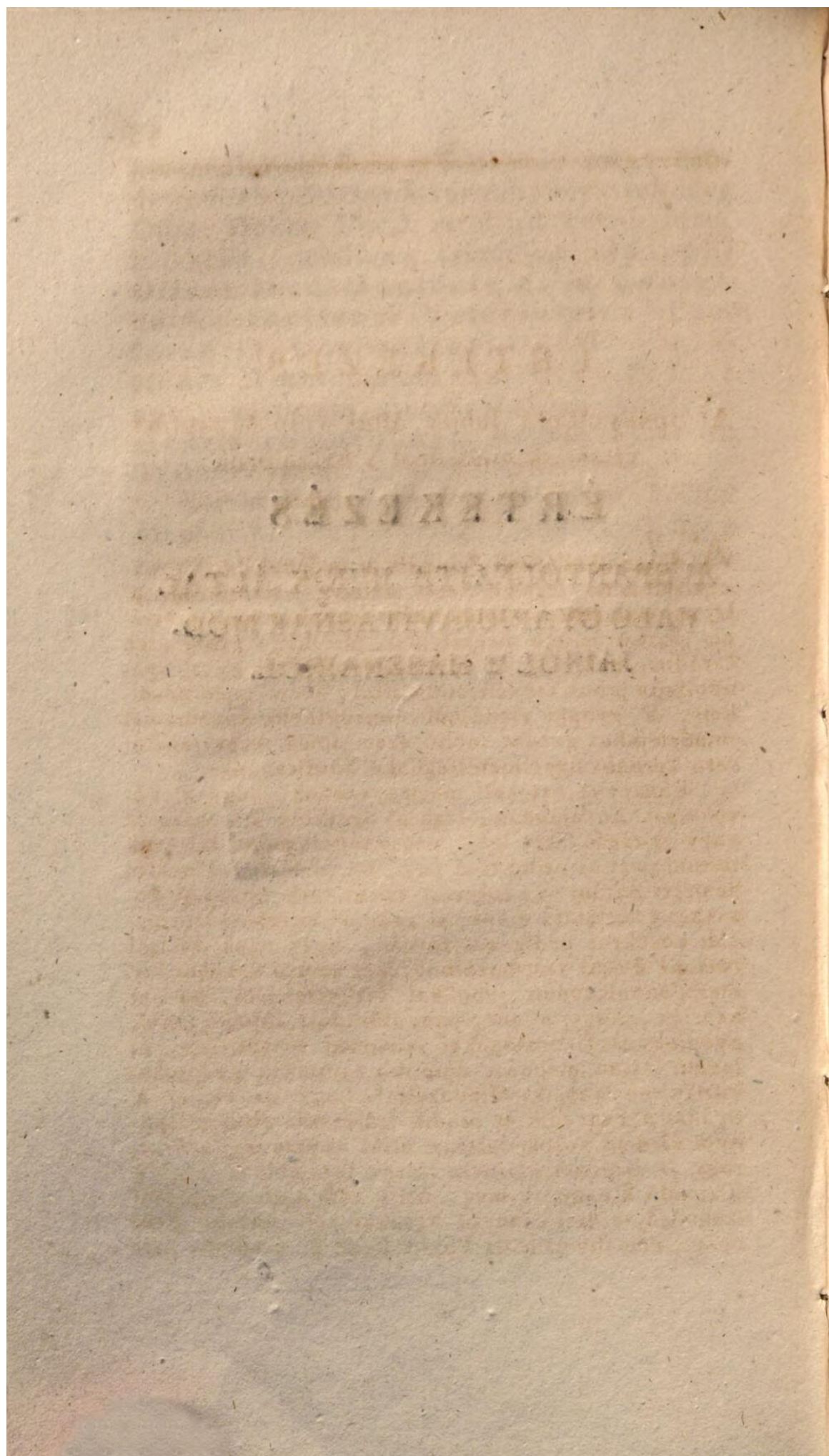
*) Az itt megnevezett Méltóságok Uradalmain kívül, több helyen is lábra állott már ma, a' mint későbbben hiteles tudósításokból értettük a' Juhimlő béoltása: de ezekről a' bővebb előadást másfzorra halasztjuk. Reményljük ugyan is, hogy ezen Munkátska Hazánkfiak előtt kedvet találván; több illyen közhasznú értekezésekre ad alkalmatosságot. Ennek végbevitelére sok ösztönöző okok volnának. Mert, távollévén attól, hogy minden kis igyekezetnek nagy fenekét kerítvén, tsak a' próbatételeknek kívánnánk hatalmas hirdetői lenni, mint sok külföldiek tselekefznek: valósággal vagynak már magában a' Hazában is olly böltés Intézetek, mellyek a' Juhtenyélesztésre 's a' nyájak megspanyolosítása által a' gyapjú javításra tzeleznak; hogy ha azok külső Országban volnának, hihető, nagy költséggel utaznánk megvizsgálásokra. Így p. o. a' Hollitsi spanyol juh tenyésztésén kívül, Gróf Eszterházy Károly Ő Excellenziaja, Gróf Festetics György és Gróf Hunyady József Ő Nagyságok Dominiumaiban, 's más több Uradalmakban is olly virágzó állapotban láthatni a' mezei gazdálkodásnak ezt az ágát, hogy ezeknek mivoltokat, a' gazdálkodásbéli szorgalmatosság serkentésére 's gyarapítására, közönségesen esmeretessé tenni, felette hasznos volna.

kívánnak tudni 's az e' felől való meggyőződésre több példákat kívánnak; olvassák meg Öffner Doktor Urnak erről írt betses Munkátskáját, mellynek tzmje ez. Josephi Öffner Med. Doctoris et in Georgico Kestheliensi Veterinariae Professoris, Commentatio de Inoculationis Variolarum in oves factae usu, aliorum propriisque experimentis comprobata. Pestini. Typis M. Trattner. 1803.

Bérekesztem ezen köz haszonra készült Munkátskát azzal a' buzgó kívánsággal, hogy ennek Olvasói a' jónak ne tsak tudói hanem követői is legyenek.

É R T E K E Z É S

A' SPANYOLFAJTA JUHOK ÁLTAL
VALÓ GYAPJUJAVÍTÁSNAK MÓD-
JAI RÓL 'S HASZNAIRÓL.

É R T E K E Z É S.

A' Spanyolfajta Juhok által való Gyapjújavításnak módjairól 's hasznairól.

A' Gazdálkodásbeli Szorgalmatosságnak legfőbb, 's egyfzersmind legkedvesebb tzieljává lett már ma a' Gyapjúnak Spanyolfajta Juhok tenyésztetése által minél jobban lehető megjavítása. Minthogy pedig ezen fáradozásnak nagy a' jutalma, annyira, hogy a' Spanyolfajta juhok tenyésztetése által, két annyira nevelheti, a' gyapjú eladásból reménylhető jövedelmét minden juhos gazda: méltó ezen dolog megvizsgálására különös figyelmetességünket fordítanunk.

Először is azt kell megjegyeznünk, hogy a' közönséges Anyajuhnak, tsak a' negyedik származását vagy fajzását lehet igazi megspanyolosodott fajtának tartani, azt is pedig tsak úgy, ha a' Spanyol kostól nemzett Bárányok, folyvást ismét tsak Spanyol kosokkal erefztetnek öfzve; a' spanyol kosoktól származott kosokról pedig azt tartják, hogy azok közzül tsak az ötödik származásból lehet nemző kosokat, a' megspanyolosodott juhokkal öfzveerefzteni, ha azt akarjuk, hogy a' megspanyolosodott fajtájú juhok gyapjoknak finomságokat szüntelen megtartsák, és lassan lassan elébbeni durvább tapintású gyapjokat vízfza ne kapják. Mindazáltal, hogy az ember a' nyájjat a' negyedik és ötödik származás által a' spanyol eredetű kosok tartása által *egéfszen megjavítsa, vagy is megspanyolosítsa*, arra legalább is 17—18 Elztendő kívántatik meg, melly idő alatt a' nyájnál szüntelen eredeti spanyol kosokat kell tartani. Erre nézve, némelly tehetős Földes Urak és Gazdák, arra

határozták magokat, hogy a' birtokokban lévő anyanyájokat, egyszerre mind eladván, helyébe igazi spanyolfajta nyájat 's ahhoz való kosokat vegyenek. Némellyekre nézve, ez a' költséges javítása a' juhnyájnak igen jól ütött ki, de sokan szerentsétlenek voltak vele, mert az újonnan szerzett nyájat, valamelly dögleletes nyavalya meglepven elpusztította.

En is feltettem magamban, (így szól ezen értekezés szerzője *) ez előtt 18 Elztendővel, hogy a' Juhnyájamban ezen javítást elkezdjem, de minthogy a' nyájom 4000 Darabnál is többől állott, nem volt elég tehetségem arra, hogy azt eladván helyébe egyszerre új spanyolnyájat izerezsek. Kéntelen voltam hát a' hoszízabb útát választani és spanyolkosoknak szerzése által tzielomra igyekezni.

Ellenben pedig egy Szomszédom, ugyan akkor egyszerre eladta az anyanyáját 's Deszsauba utazván, onnan egy új 's valóságos spanyolfajta nyájat hajtott magának és olyan szerentsés volt, hogy öt elztendő múlva az egész Juhnyáját megjavította.

Ma 18 Elztendő múlva, mind a' ketten egyforma állapotban vagyunk nyájainkra nézve, egyenlő áron adjuk mind a' ketten a' gyapjút, ugyan annyi gyapjút adnak juhaink, 's egy áron adhatjuk el juhainkat is. Látni való, hogy az én javításomnak módja, sokkal nehezebb és unalmasabb volt, úgy hogy csak az a' kérdés már most, hogy a' két mód között az arra megkívántató költségekre nézve, mellyik nyereségebb a' kettő között ha egymással öszve hasonlítatik? Ezen értekezésnek tehát éppen az a' tzielja, hogy az előadott két javítás módját öszvevetvén vizsgálóra vigye; — jóllehet megvallom hogy akkor a' Szomszédom tselekedetét ótsároltam, a' ki a' nyájának megjavítására egyszerre olyan nagy summa pénzt fordított, most pedig által látom hogy az ő módja csak ugyan több hasznót hajtott be néki a' nagy költség mellett is, mint az enyim.

A' két számadás öszve hasonlításában, e' következendőket vettem fel sinor mérték gyanánt:

1. A' Számvetés könnyebbítésére mind a' két nyáj-

*) Ez az értekezés találtatik ilyen című hónaponként ki jövő munkában. Annalen des Ackerbaues, herausgegeben von Albrecht Thaer. Dritter Jahrgang 1807 August. Seite 222.

ből 800 Darabot vettem fel, kirekesztvén azokból a' kosokat.

2. Felfezem azt, hogy 800 Darab Juh közzül 200 anyajuhot erefztenek öfzve és 150 Bárányt meghagynak, úgy hogy esztendőnként 75 nöstény és 75 kos Bárányokkal nevededik a' nyáj, ide nem számlálván, mindazáltal azt, a' mi szerentsétlenségek által p. o. dög, himlő, 's más veszedelmek miatt elveszhet.

3. Közép árát vezsem fel a' gyapjúnak a' szerént, a' mint a' gyapjumat eladtam.

a) A' Spanyoljuhnak, és a' harmadik 's negyedik megspanyolosodott juh gyapjúnak mázsáját 135 f. — kr.

b) A' második fajzásét 105 —

c) Az első fajzásét 82 30

d) A' közönséges gyapjú mázsáját 67 30 *)

Feltetsem, hogy minden száz juhra, általjába vévén 's az idejekre sem tekintvén a' Bárányokon kívül lehet két mázsa gyapjút venni, száz Báránytól pedig ha azokat későn nyírik meg, mindég lehet 40 font gyapjút várni; és tíz kóstól hasonlóképpen 40 fontot, nóha ez igen kevés kivált spanyolfajta kosoktól.

5. A' Meddő juhok és Ürüknek eladásából vett hasznot ide nem számlálom, minthogy itt csak a' gyapjú hasznáról van a' szó.

6. Ezen számadásban a' garas jövedelmet, 's a' gyapjúnak 1—2 fontját nem akartam felvenni, 's ahoz képest a' számvetést csak forinthez 's mázsákhoz alkalmaztattam.

*) Hogy ezen Értekezésben a' gyapjú mázsájának ára a' most folyó árához képest olly kevésre van téve, az az oka, hogy ezelőtt 18, 19, esztendővel nálunk is ollyan oltsó, sőt még ennél is sokkal oltsóbb volt a' gyapjú; az itt elő adott javítások pedig ez előtt tsaknem 20 esztendővel történtek.

<i>Első esztendejében a' javíttásnak nyírt a' Szomszédom.</i>		<i>R. for.</i>	<i>R. for.</i>
200 Spanyol juhról 6 máza gyapjút, mely 135 for.-val.	tesz	540	
10 Kosról — 40 fontot	tesz	54	
150 Bárányról 60 —	tesz	81	
600 Községes juhról 12 mázsát 67 f. 30 kr. mindőlzeve —		810	1485½
<i>Második Esztendőben.</i>			
350 Spanyol juhról 7 máza gyapjút mely 135 for.	tesz	945	
10 Kosról 40 fontot		54	
150 Bárány 60 fontot		81	
450 Községes juhról 9 mázsát 67 f. 30 kr. mindőlzeve —		607½	1687½
<i>Harmadik Esztendőben.</i>			
500 Spanyol juhról 10 mázsát 135 f.-val.		1350	
300 Községes juhról 60 mázsát 67 for. ½		405	
10 Kosról — 40 fontot		54	
150 Bárányról 60 forint		81	
mindőlzeve. —		—	1890
<i>Negyedik Esztendőben.</i>			
650 Spanyol juhról 13 mázsát 135 f.-val.		1755	
150 Köz. juhról 3 mázsát 67 f. 30 kr		202½	
10 Kosról 40 fontot		54	
150 Bárányról 60 fontot		81	
mindőlzeve —		—	2092
<i>Ötödik Esztendőben.</i>			
800 Spanyol juhról 16 mázsát 135 for.		2160	
10 Kosról 40 fontot		54	
150 Bárányról 60 fontot		81	
mindőlzeve —		—	2295

<i>Első Efstendőben én bévettem.</i>		<i>R for.</i>	<i>R for.</i>
800 Közönséges júhról 16 mázsa gyapjút 67 for. 30 kr.		1080	
10 Spanyol kosról 40 fontot . .		54	
150 Bárányról első fajzás 60 fontot . .		49½	
mindöfzve —		—	1183½
<i>Második Efstendőben.</i>			
150 Tokjuhról 1 fajz. 3 mázsa gyapjút 82 for. 30 kr.		247½	
160 Közöns. juhról 13 m. 20 font. 67 f. 30 kr.		877	
10 Kosról 40 font. . telz.		54	
150 Bárányról 60 font. . . .		81	
mindöfzve —		—	1228½
<i>Harmadik Efstendőben.</i>			
300 Tokjuhról 1 fajzás 6 mázsát 82½ f.		495	
500 Köz. juhról 10 mázsát 67½ f.		675	
10 Kosról 40 fontot . . .		54	
150 Bárányról 60 fontot . . .		81	
mindöfzve —		—	1273½
<i>Negyedik Efstendőn.</i>			
450 Tokjuhról 1 fajz. 9 mázsát 82 f. 30 kr.		742½	
300 Köz. juhról 7 mázsát 67 és ½ for.		472½	
10 Kosról 40 fontot		54	
55 Bárányról 2 dik fajzás 20 font. .		21	
95 — — 1-ső fajzás 40 font. .		33	
mindöfzve —		—	1323
<i>Ötödik Efstendőn.</i>			
55 Tokjuhról 2 fajz. 1 mázsát 10 font.		155½	
345 1-ső fajz. 10 mázsát . . .		899½	
200 Köz. juhról 4 mázsát		270	
10 Kosról 40 fontot		54	
100 Bárányról 2 dik fajzás 40 fontot . .		42	
40 Bárányról 1 fajzás 20 fontot . .		16½	
mindöfzve —		—	1398½

<i>Hatodik Esztendőben.</i>		
Hasonlóképpen	—	2295
<i>Hetedik Esztendőben.</i>		
Hasonlóképpen	—	2295
<i>Nyoltzadik Esztendőn.</i>		
Hasonlóképpen	—	2295
<i>Kilentzedik Esztendőn.</i>		
Hasonlóképpen	—	2295
<i>Tizedik Esztendőn.</i>		
Hasonlóképpen	—	2295

<i>Hadodik Esztendőben.</i>		<i>R.for.</i>	<i>R.for.</i>
165	Tokjuhról 2-dik fajzás 3 máz. 30 font.	345 $\frac{1}{2}$	
585	1 fajzás 11 máz. 70 font.	965 $\frac{1}{4}$	
50	Köz. juhról 1 mázsát	67 $\frac{1}{2}$	
10	Kosról 40 font.	54	
150	Báránról 2-dik fajzás 60 font. . .	63	
	mindössze —	—	1496 $\frac{1}{4}$
<i>Hetedik Esztendőben.</i>			
315	Tokjuhról 2-dik fajz. 6 mázsát 30 font.	661 $\frac{1}{2}$	
485	1-ső fajz. 9 mázsát 10 font.	800 $\frac{1}{4}$	
10	Kosról 40 font.	54	
20	Báránról 3-dik fajzás 10 f. . . .	13 $\frac{1}{2}$	
130	Báránról 2-dik fajzás 50 f. . . .	52 $\frac{1}{2}$	
	mindössze —	—	1581 $\frac{3}{4}$
<i>Nyoltzadik Esztendőben.</i>			
20	Juhról 3 dik fajz. 40 font. . tefz.	54	
455	2-dik fajz. 8 mázsát 90 font.	935 $\frac{1}{4}$	
10	Kosról 40 f.	54	
60	Báránról 3 fajzásból 20 f. . . .	27	
90	— — 2-dik fajz. 40 f. . . .	42	
	mindössze —	—	1664 $\frac{1}{4}$
<i>Kilentzedik Esztendőben.</i>			
80	Juhról 3-dik fajzás 1 mázsát 60 font.	216	
533	— 2-dik fajzás 10 mázsát 70 —	1123 $\frac{1}{2}$	
185	— 1 fajzás 3 mázs. 70 —	305 $\frac{1}{4}$	
10	Kosról 40 font.	54	
120	Báránról 3-dik fajz. 50 f. . . .	54	
30	Báránról 2-dik fajz. 20 f. . . .	21	
	mindössze —	—	1773 $\frac{1}{4}$
<i>Tizedik Esztendőben.</i>			
200	Juhról a 3-dik fajzásból 4 mázsát tefz	540	
565	— 2 fajz. 11 m. 30 f. .	1186 $\frac{1}{4}$	
35	— 1 fajz — 70 f. .	57 $\frac{3}{4}$	
10	Kosról — — 60 f. .	54	
8	Bárány. 3-dik fajz. és 426 fajz 60 f. .	81	
	mindössze —	—	1919 $\frac{1}{4}$

<i>Tizenegyedik Esztendőn.</i>		<i>R. for.</i>	<i>R for.</i>
Hasonlóképpen	—	2295	
<i>Tizenkettődik Esztendőn.</i>			
Hasonlóképpen	—	2295	
<i>Tizenharmadik Esztendőn.</i>			
Hasonlóképpen	—	2295	
<i>Tizennegyedik Esztendőn.</i>			
Hasonlóképpen	—	2295	
<i>Tizenötödik Esztendőn.</i>			
Hasonlóképpen	—	2295	

<i>Tizenegyedik Esztendön.</i>		<i>R for.</i>	<i>R for.</i>
8 Juhról 4 dik)	7 mázsát 135 f-val.	945	
342 — 2-dik)			
450 — 4-dik fajzásból 9 m. 105 f.		945	
10 Kosról — — 40 f.		54	
30 Bányáról 4 dik)	fajz. 60 f.	81	
120 — 3-dik)			
mindöfzve —		—	2025

<i>Tizenkettődik Esztendön.</i>			
308 Juhról 4)			
462 — 3 dik) fajz. 10 mázsát		1350	
300 — 2) — 6 m.		630	
10 Kosról — — 40 font.		54	
75 Bár. 1-dik 75 Bár. 3-dik fajz. 60 f.		81	
mindöfzve —		—	2115

<i>Tizenharmadik Esztendön.</i>			
115 Juhról 4-dik) fajz. 13 mázsát		1755	
573 — 3 dik) fajz. 13 mázsát			
150 — 2 dik fajz. 3 máz.		315	
10 Kosról 40 font.		54	
3 Bár. 5 fajz. 230 Bár. 4 f. 17 Bár. 3 f. 70 f.		81	
mindöfzve —		—	2205

<i>Tizennegyedik Esztendön.</i>			
3 Juhról 5-dik)			
243 — 4-dik) fajz. 16 mázsát		2160	
554 — 3-dik)			
10 Kosról 40 font.		54	
15 Bár. 5 fajz. 135 Bár. 4 fajz. 60 font.		81	
mindöfzve —		—	2295

<i>Tizenötödik Esztendön.</i>			
18 Juhról 5 dik fajz.	) 16 mázsát	2160	
378 Juh. 4-dik és 404 3-dik fajz.)			
10 Kosról 40 font		54	
42 Bár. 5-dik és 108 Bár. 4-dik fajz. 60 font		81	
mindöfzve —		—	2295

<i>Tizenhatodik Esztendön.</i>		<i>R.for.</i>	<i>R.for.</i>
Hasonlóképpen	—	2295	
<i>Tizenhetedik Esztendön.</i>			
Hasonlóképpen	—	2295	
<i>Tizennyóltzadik Esztendön.</i>			
Hasonlóképpen	—	2295	
Mindössze —	—	39285	

<i>Tizenhatodik Efstendön.</i>		<i>R. for.</i>	<i>R. for.</i>
60	Juhról 5-dik fajzásból)		
486	— 4-dik —) 16 mázsát .	2160	
254	— 3-dik —)		
10	Kosról — — 40 f. . .	54	
93	Bár. 5-dik 57 — 4-dik fajz. 60 f. . .	81	
mindöszve —		—	2295

<i>Tizenhetedik Efstendön.</i>			
153	Juhról 5-dik)		
543	— 4-dik) fajz. 16 mázsát . . .	2160	
104	— 5-dik)		
10	Kosról 40 fontot	54	
150	Báránról 5 fajz.	81	
mindöszve —		—	2295

<i>Tizennyóltzadik Efstendön.</i>			
303	Juhról 5-dik fajz.)		
494	— 4-dik —) 16 mázsát . . .	2160	
10	Kosról — — 40 font, . . .	54	
150	Bár. 5-dik fajz. 60 font. . . .	81	
		—	2295
Mindöszve —		—	32661

Ezen számvetés szerént tehát én a' 18 Elztendő alatt 6624 forintal vettem bé kevesebbet mint a' Szomszédom.

Továbbá 10 Kost vettem, a' melly 18 forintjával
180 forintba került

Ísmét a' 13 Elztendő alatt még
30 Darabot vettem, ez 18 forintjáv. 540 forintot tesz.

Ez mindöszve 7344 forint veszteség
az ő jövedelméhez képest

Ellenben a' Szomszédom 260 Spanyol fajta Anyajuhért
fizetett 15 forintjával 3900 for.

Ismét 14 Kosért potlással együtt 352 for.

Mindöszve 4152 for.

De az eladott 200 Darab közönséges anyajuhból
bévett 750

ugy hogy a' Költsége mindöszve tsak 3402 forintba megy

E' szerént az én költségem és veszteségem számából
ugymint — — — — 7344 forintból

a' szomszédom költségét — 3102 f. kivévén

Az én jövedelmem az Övé.

hez képest kevesebb — — — 3942 forintal,
az az, a' szomszédom a' nyájja javítása által 18 Elztendő alatt 3942 forintal vett bé több hasznat, mint én, ide nem számolálván azt, hogy ő a' tzelját 5 Elztendő alatt a' Juhainak javításában tökéletesen elérte; a' mire én tsak 18 Elztendeig tartott fáradságos munkával jutottam el; e' mellett az én módom sokkal hosszabb lévén, több tsapások érhetik az alatt a' nyájat, mint 5 Elztendő alatt.

Sok érdemes Gazdák reá adnák magokat az aféle Próbátételekre, hogy nyájjaikat megjavíthatnák, de egy részről a' 18 Elztendőbe kerülő hosszú idő elrettenti őket, meggondolván, hogy talám végét sem érik igyekezeteknek, mivel ennyi idő alatt magok is meghalhatnak; más részről pedig rendkívül való nehézségekkel van ez már ma öltözve, a' midőn tudnillik mindenenek a' gyapjú javításán munkálódnak 's egészséges és fiatal Spanyolfajta anyajuhokat igen nehéz elég számmal kapni.

Van még egy középút, mellyen ezen tzelra eljuthatni, tudniillik ez, hogy megjavított szőrű v. gyapjú anyajuhokat kell venni. De itt ismét az a' kér-

dés, hogy mit nyer a' juhok Gazda, az ilyen megspanyolosodott anyajuhok fajzásában az időre és az abból várható jövedelemre nézve, ha azt öfzvevetí a' másik móddal, a' melly Spanyol kosok vételében, és azok által leendő javításban áll?

A. Ha harmadik fajzású Anyajuhokat vesz az ember, és a' két első elztendőbeli hijjánosságot kipotolja; akkor az ilyen módon javító juhok Gazda 800 Darab juhból szinte úgy 6624 forintal vesz bé többet, mint az a' ki Kosok által javítja a' nyájat, és annak nyeresége, ha ezen Summából a' költséget kivesszük, szinte úgy 3942 forintra megy, nóha ő néki is a' nyájja javítása csak 5 Elztendőbe kerül, minthogy a' harmadik fajzású megspanyolosodott juhok gyapját, eddig még, éppen olyan áron fizették, mint a' Spanyol juhokét. A' harmadik fajzású megspanyolosodott fiatal és egészséges juhok tehát csak nem éppen olyan betesek lehetnek a' juhok Gazdák előtt, mint a' valóságos Spanyolfajta juhok.

B. Ha második fajzású megspanyolosodott anyajuhokat vesz az ember, és a' két első elztendőbeli hijjánosságot kipotolja; akkor a' termést vagy a' hasznat a' felvett ár szerént kell megbetsülni, minthogy ezeknek a' juhoknak a' gyapjok tsekélyebb árú szokott lenni. Az itt következő tábla számvetése ezt mutatja:

<i>Első Esztendő.</i>		<i>Kfor.</i>
A' Spanyol kosok által javító juhos Gazda 800 darab juh gyapjából		
bévelt		1183 $\frac{1}{2}$
<i>Második Esztendő.</i>		
bévelt		1228 $\frac{1}{2}$
<i>Hármadik Esztendő.</i>		
bévelt		1273 $\frac{1}{2}$
<i>Negyedik Esztendő.</i>		
bévelt		1323
<i>Ötödik Esztendő.</i>		
bévelt		1390 $\frac{1}{4}$

<i>Első Esztendőn.</i>				<i>R. for.</i>	<i>R. for.</i>	<i>R. for.</i>
					<i>Sum- ma</i>	<i>többet mint amaz.</i>
200	Anyajúhról 2-dik fajz. 4 mázsát	telz		420		
600	Köz. júhról — — 12 —			810		
150	Bárány 3 — 60 font.			81		
10	Spanyol kosról — 40 —			54		
				—	1365	181½
<i>Második Esztendőn.</i>						
150	3-dik fajz. júhról 3 mázsát .			405		
200	2 — — 4 —			420		
450	Köz. júhról — 9 —			607½		
150	Bárányról — 60 font.			81		
10	Kosról — 10 —			54		
				—	1567½	339
<i>Harmadik Esztendőn.</i>						
300	Júhról 3-dik Fajz. 6. mázsát .			790		
200	— 2 — 4 —			420		
300	Közöns. júhról 6 —			405		
150	Bárány 3 — 60 font.			81		
10	Kosról — 40 —			54		
				—	1770	469½
<i>Negyedik Esztendőn.</i>						
450	Júhról 3 fajz. 9 mázsát . .			1205		
125	— 2 — 2 — 50 font.			262½		
55	Bárány 4)					
75	— 3) — — —			78		
20	— 2)					
10	Kosról — — 40 —			54		
				—	1913¼	590½
<i>Ötödik Esztendőn.</i>						
55	4-dik, és 525 3-dik fajz.					
	11 máz. 60 font.			1566		
70	2 — — 1 — 40 —			147		
150	Köz. júhról 3 — —			202½		
110	Bárány 4 és 40 3-dik f. 60 . .			81		
10	Kosról — — 40 . .			54		
				—	2050½	753½

*Hatodik Esztendő.**Rfor.*bétett 1496 $\frac{1}{4}$ *Hetedik Esztendő.*bévett 1581 $\frac{3}{4}$ *Nyoltzadik Esztendő.*bévett 1664 $\frac{3}{4}$ *Kilentzedik Esztendő.*bévett 1773 $\frac{3}{4}$ *Tizedik Esztendő.*bévett 1819 $\frac{1}{4}$

<i>Hatodik Esztendő.</i>		<i>R for.</i>	<i>R for.</i>	<i>Több.</i>
165 Juhról 4 fajz.	14 mázs. 60 font.	1971		
565 — 3 —				
70 Köz. juhról 1 —	40 . .	94½		
150 Bárány 4 fajz.	60 . .	81		
10 Kosról	40 . .	54		
		—	2200½	704¼
<i>Hetedik Esztendő.</i>				
315 Juhról 5-dik fajz.)				
445 — 4 —)	16 mázsa .	2160		
335 — 3 —)				
60 Bárány 5—és 90—4-dik fajz. 60f.		81		
10 Kosról	40	54		
		—	2295	713¼
<i>Nyoltzadik Esztendő.</i>				
20 Juhról 5 dik fajz.)				
445 — 4 —)	16 mázsa .	2160		
335 — 3 —)				
20 Bárány 5 — és 130 Bár. 4 fajz.		81		
10 Kosról	40 font.	54		
		—	2295	630¾
<i>Kilentzedik Esztendő.</i>				
80 Juhról 5 dik fajz.)				
535 — 4 —)	16 mázsa .	2160		
185 — 3 —)				
120 Bár. 5 — 30 4-dik fajz. 60f.		81		
10 Kosról	40	54		
		—	2295	521¼
<i>Tizedik Esztendő.</i>				
200 Juhról 5 fajz.)				
565 — 4 —)	16 mázs. . .	2160		
35 — 3 —)				
150 Bár. 5 — — 60 font.		81		
10 Kosról	40 —	54		
		—	2295	375¾

<i>Tizenegyedik Esztendőn.</i>		<i>R. for.</i>
bévelt		2025
<i>Tizenkettődik Esztendőn.</i>		
bévelt		2295
<i>Tizenharmadik Esztendőn.</i>		
bévelt hasonlóképpen . .		2295
Öfzveséggel		21186

<i>Tizenegyedik Esztendőn.</i>		<i>R. for.</i>	<i>R. for.</i>	<i>Több.</i>
350 Juhról 5 fajz.)	16 mázs. . .	2160		
450 — 4 —				
150 Bárány 5	60 font.	81		
10 Kosról	40 —	54		
		—	2295	270
<i>Tizenkettődik Esztendőn.</i>				
a' bévétel megy . . .		—	2295	180
<i>Tizenharmadik Esztendőn.</i>				
a' bévétel megy . . .		—	2295	90
Ölveséggel			2693 $\frac{1}{2}$	
Ezen summából a' tulsó oldalon			21186	
lévő summát kivévén, a' melly				5745 $\frac{1}{2}$
a' kosokkal javító juhos gazda jö-				
vedelme, kitetlzik, hogy az anya-				
juhokkal javító gazda 5745 for. és				
45 kr.-ral vett bé többet mint amaz.				

C. Ha az ember első fajzású anyajuhokat vesz,
tudja; akkor a' jövedelem

<i>Első Esztendőn.</i>		<i>R. for.</i>
A' spanyol kosok által javító juhosGazda, a' gyapjából		
bévelt		1183 $\frac{1}{4}$
<i>Második Esztendőben.</i>		
bévelt		1228 $\frac{1}{4}$
<i>Harmadik Esztendőben.</i>		
bévelt		1273 $\frac{1}{4}$
<i>Negyedik Esztendőn.</i>		
bévelt.		1323
<i>Ötödik Esztendőn.</i>		
bévelt		1398 $\frac{1}{4}$

's abba a' két első esztendőbeli hijánosságot is belé-
őfzvevetése ekként esik:

<i>Első Esztendőn.</i>	<i>R for.</i>	<i>R. for.</i>	<i>Töb.</i>
200 Juhról 1 fajz. 4 mázsát, és tefz	330		
60 Köz. juhról 12	810		
150 Bárányról 60 font.	81		
10 Kosról 40 —	54		
	—	1257	73½
<i>Második Esztendőben.</i>			
150 Juhról 2 fajz. 3 mázsát . . .	315		
200 — 1 — 4 —	330		
450 Köz. juhról 9 —	607½		
150 Bárányról 2 fajz. . . 60 font.	81		
10 Kosról 40 —	54		
	—	1387½	141
<i>Harmadik Esztendőben.</i>			
300 Juhról 2 fajz. 6 mázsát . . .	630		
200 — 1 — 4 —	330		
300 Köz. juhról 6	405		
150 Bárányról 2 60 font.	81		
10 Kosról 40 —	54		
	—	1500	208½
<i>Negyedik Esztendőn.</i>			
450 Juhról 2 fajz. 9 mázsát . . .	945		
125 — 1 — 2 — 50 font.	205½		
225 Köz. juhról 4 — 50 —	303¾		
55 Bárányról 3 — és 95 bár. 2 fajz.	69		
10 Kosról 40 font.	54		
	—	1577½	225
<i>Ötödik Esztendőn.</i>			
55 Juhról 3 fajz. 1 mázsát és 10 f.	148½		
545 — 2 — 10 — és 80	1144½		
50 — 1 — 1 —	82½		
150 Közön juhról 3	202½		
110 Bárányról 3 és 40 2 fajz 60 f.	75		
10 Kosról 40	54		
	—	2007	294½

<i>Hatodik Esztendőben.</i>	R. for.
bévelt	1496 $\frac{3}{4}$
<i>Hetedik Esztendőben.</i>	
bévelt	1581 $\frac{3}{4}$
<i>Nyoltzadik Esztendőben.</i>	
bévelt	1664 $\frac{3}{4}$
<i>Kilentzedik Esztendőben.</i>	
bévelt	1773 $\frac{3}{4}$
<i>Tizedik Esztendőben.</i>	
bévelt	1919 $\frac{3}{4}$

<i>Hatodik Esztendön.</i>		<i>R.for.</i>	<i>R.for.</i>	<i>Több.</i>
165 Juhról 3 fajz. 3 mázsát és 30 font.		245½		
585 — 2 — 15 — 90 —		1228½		
50 Köz. juhról 1 —		67½		
150 Bár. 3 — fajz. . . . 60 —		81		
10 Kosról 40 —		54		
		—	1676½	380½
<i>Hetedik Esztendön.</i>				
315 Juhról 3 fajz. 6 máz. és 30 font.		853½		
485 — 2 —		968½		
20 Bár. 4 és 130 3 fajz. 60 font.		81		
10 Kosról 40 —		54		
		—	1957	423½
<i>Nyoltzadik Esztendön.</i>				
20 Juhról 4 fajz.) 9 máz. és 30 f.		1245½		
455 — 3 —)				
335 — 2 — 6 — és 70		353½		
115 Bár. 4 — és 35 Bár. 3 faj. 60 f.		81		
10 Kosról 40		54		
		—	2149	411½
<i>Kilentzedik Esztendön.</i>				
80 Juhról 4 fajz.) 12 máz. és 30 font		1660		
535 — 3 —)				
185 — 2 — 3 — és 70		353½		
115 Bár. 4 és 35 3-dik fajz. 60 font.		81		
10 Kosról 40 —		54		
		—	2149	411½
<i>Tizedik Esztendön.</i>				
195 Juhról 4 fajz.)		1650½		
570 — 3 —) 15 máz. és 30 font				
35 — 2 —)		73½		
8 Bár. 5 — és 142 4 fajz. 60 —		81		
10 Kosról 40 —		54		
		—	1859	356½

<i>Tizenegyedik Esztendön.</i>		<i>Rfor.</i>
bévelt	2025	
<i>Tizenkettődik Esztendön.</i>		
bévelt	2115	
<i>Tizenharmadik Esztendön.</i>		
bévelt	2205	
<i>Tizennegyedik Esztendön.</i>		
bévelt	2295	
<i>Tizenötödik Esztendön.</i>		
	2295	
Mindössze —	25776	

<i>Tizenegyedik Esztendön.</i>		<i>R.for.</i>	<i>R.for.</i>	<i>Több.</i>
8 Juhról 5 fajz.)				
337 — 4 —) 16 mázsát . .	2160			
355 — 3 —)				
150 Bár. 5 — és 4 fajz. 60 font.	81			
10 Kosról 40 —	54			
	—	2295		270
<i>Tizenkettődik Esztendön.</i>				
38 Juhról 5 fajz.)				
457 — 4 —) 16 mázsát . .	2160			
305 — 3 —)				
75 Bár. 5 — 75 Bár. 4 fajz. 60 font.	81			
10 Kosról 40 —	54			
	—	2295		180
<i>Tizenharmadik Esztendön.</i>				
113 Juhról 5 fajz.)				
152 — 4 —) 16 mázsát . .	2160			
115 — 3 —)				
100 Bár. 5 — 20 4 fajz. 60 font.	8			
10 Kosról 40 —	54			
	—	2295		90
<i>Tizennegyedik Esztendön.</i>				
143 Juhról 5 fajz.)				
552 — 4 —) 16 mázsát . .	2160			
5 — 3 —)				
150 Bár. 5 60 font.	81			
10 Kosról 40 —	54			
	—	2205		—
<i>Tizenötödik Esztendön.</i>				
393 Juhról 5 fajz.)				
407 — 4 —) 16 mázsát . .	2160			
150 Bár. 5 — 60 font.	81			
10 Kosról 40 —	54			
	—	2295		—
Mindöfzve —		—	29301	3525

Hogy tehát már most a' javítás különböző több módjainak hasznait öszve lehessen vetni, vagy pedig egybehasonlítani, azt kell kitudni, hogy mennyire megy 800 Darab közönséges Juhnak, 's 10 Kosnak a' gyapja, és az abból bévehető haszon, a' fellyebb fel vett ár szerént:

800 Darab. köz. juh ád 16 mázsa gyapjút;
ez tefz 67 for. és 30 kr. . 1080 for.

10 Kos ád . . . 40 fontot 27 —

150 Bárány . ád 60 — 40 — 30 kr.

mindöszve . 1147 — 30 —

Minthogy továbbá a' fellyebb előadott számadásokból kitetlik, hogy ha szinte az első fajzású megspanyolosodott juhokkal való javítása a' nyájnak 13 Efztendőnél többbe kerül is, de ennyi idő után még is elérte a' juhos gazda, a' gyapjúból várható jövedelmében a' tzeljät: és így tsak ezen 13 Efztendöbeli jövedelmek között, kell egybe hasonlítás készíteni, a' melly szerént 800 Darab közönséges Juh és 10 Kos gyapja 13 Efztendő elforgása alatt 14917 forint és 30 kr. hoz bé.

Végtére a' gyapjú javításra teendő Költség ennyi:

1. Ha Spanyolfajta anyajuhokat veszünk.

260 anyajuh 15 forintjával — — tefz 3900 for.

14 kos 18 — — — 252 —

ez tefz 4152

de 200 juhót ebből eladok . . . 750 for.

és így a' költség tsak 3402 for.

2. Ha 3-dik fajzású megspanyolosodott anyajuhokat vesznek.

260 anyajuh 3-dik fajzás. 15 for.-val tefz 3900

16 kos — — 18 — — 288

ez tefz 4188

ebből 200 juhót eladhatok 750 for.

és így a' költség 3438

3. Ha 2-dik fajzású megjavult anyajuhokat veszlek.

260 anyajuh 2-dik fajzású	12 for.-val	3120
25 kos	— — 18 —	450

ez tefz 3570

ebből 200 juhot eladok . . . 750 for.

és így a' költség 2820

4. Ha 1-ső fajzású megjavult anyajuhokat veszlek.

260 anyajuh 1-ső fajzás	9 for.-val	. 2340
30 kos	— — 18 —	. 540

ez tefz 2880

200 juhot eladok ebből . . . 750 for.

és így a' költség 2130 for.

5. Ha csak spanyol Kosokkal javítom a' nyáját.

először veszlek 10 darabot	18 for.-val	180 for.
pótolni mindössze 30-tzat	18 —	540

ez tefz 720 for.

Az anyajuhok árát ahozképest határoztam meg, a' mint annak a' vevőre nézve való hasznavehető volta kívánta; azomban magában is értetődik, hogy az anyajuhoknak fiataloknak és egészségeseknek kell lenni. Ezen feltételek szerént már most könnyű a' javítás következeit egybehasonlítani, úgymint:

Nyoltzfáz anyajuh és tíz Kos

	Spanyol fajta anya ju- hok al- tal való javítása	3 Fajzá- sú javított anyaju- hokkal javítva.	2 Fajzá- sú javított anya- juhok- kal ja- vítva.	1 Fajzá- sú javított anya- juhok- kal ja- vítva.	Tsupán- tsak Spanyol fajta Kosok- kal ja- vítva.
	for.	for.	for.	for.	for.
13 Elztendő alatt a' gyapjú jövedelme megy.	27810	27810	26931 $\frac{3}{4}$	24711	21186
Ellenben a' javítás kerül	3402	3438	2820	2130	720
marad tiszta jövedelmül	24480	24372	24111 $\frac{3}{4}$	22581	20466
Ebből 13 Elztendei jöve- delmét egy közönséges juh- nyájnak, melly 800 anyaju- hokból és 10 kosból áll ki kell vennie ez	14917 $\frac{1}{2}$	14917 $\frac{1}{2}$	14917 $\frac{1}{2}$	14917 $\frac{1}{2}$	14917 $\frac{1}{2}$
a) És így a' javításból a' nyereség a' közönséges ju- hokéhoz képest tefz . . .	9490 $\frac{1}{2}$	9454 $\frac{1}{2}$	9194 $\frac{1}{4}$	7663 $\frac{1}{2}$	5548 $\frac{1}{2}$
e' mellett . . .	spanyol fajzasú anyaju- hokat vefzünk	3 Fajzá- sú anya- juhokat vefzünk	2 Fajzá- sú anya- juhokat vefzünk	1 Fajzá- sú anya- juhokat vefzünk	tsak spanyol Kosokat vefzünk
akkor a' javításra kell	5 elzten- dő	5 elzten- dő	5 elzten- dő	15 elzten- dő	18 elzten- dő
b) A' spanyol kosokkal való javításhoz képest, ha en- nek 20466 forintból álló jövedelmét kivelfzük tefz a' nyereség	3942	3906	3645 $\frac{3}{4}$	2115	
c) Első fajzasú javított anya- juhokkal való javításhoz képest, ha ennek 22581 f. álló jövedelmét kivelfzük tefz a' nyereség	1827	1791	1530 $\frac{3}{4}$		
d) 2 Fajzasú javított anyaju- hokkal való javításhoz ké- pest, ha ennek 24372 for. álló jövedelmét kivelfzük tefz a' nyereség	296 $\frac{1}{4}$	260 $\frac{1}{4}$			
e) 3 Fajzasú javított anyaju- hokkal való javításhoz ké- pest ha ennek 24372 for. álló jövedelmét kivelfzük tefz a' nyereség	36				

E' mellett, ezen jövedelembéli Szám vetések szerint az anyajuhokkal javítóra háruló haszon, nem csak akkor tetszik ki olly szembetünöképpen, a' spanyol kosokkal javítónak haszna felett, ha 13 elztendő jövedelmét hasonlítjuk öfzve; hanem, még a' nagy költség mellett is, mellybe a' spanyolfajta juhok és a' javított 3-dik 's 2-dik fajzású juhok vétele kerül, már az ötödik elztendő végén az első módokon javító juhok gazda nem csak minden költségét megfordította, de a' felett még hasznot is vett be: mert,

a.) a' spanyolfajta anyajuhok vétele után 5 elztendővel, a' gyapjuból bevett haszon tett 9450 for.

úgy de a' közönséges juhok 5 elztendõ

dõi haszna csak 5737 és $\frac{1}{2}$ for.

és így amaz többet hoz bé 3712 és $\frac{1}{2}$ f.

ha már ebből az anyajuhokra tett

költséget kivélzem, melly tefz 3402 f.

még is marad 5 elztendő mulva nyereségnek 310 és $\frac{1}{4}$ f.

b.) ha 3-dik fajzású javított anyajuhokat

veszek ez ad 5 elztendő alatt 9450 for.

a' közöns. juh. jövedelme ez alatt tefz 5737 és $\frac{1}{2}$ for.

és így több amaz 3712 és $\frac{1}{2}$ f.

a' költség tefz 3438 for.

marad nyereségnek 274 és $\frac{1}{2}$ f.

c.) ha 2-dik fajzású javított anyajuhokat

veszek, hajt 5 elzt. alatt 8666 $\frac{1}{4}$ for.

a' közöns. juhok jövedelme ez alatt 5737

és így több amaz 2929 $\frac{1}{4}$

a' költség tefz 2820

marad tehát nyereség 109 $\frac{3}{4}$

d.) csak az 1-ső fajzású javított anyajuhok

kívánnak e' végre 6 elztendõt, melly alatt a' gyapju

jövedelme tefz 9270 for.

a' köz. juhokból beveszek 6 elzt. alatt 6885

és így amaz többre megy 2385 for.

a' költség tefz 2130 for.

marad nyereség 255 for.

Azt lehetne ugyan itt szememre vetni, hogy a' javításra fordított tőkepénznek interessét ezen izámve-

tésből egészen kihagytam; de ezt kényszerítve azért tselekedtem, minthogy ellenben az eladott kosok árát sem vettem fel, úgy színte, a' nyájnak elzúndóként helyebb hagott bétét sem, a' melly erre elég méntség. Ugyan ebből a' számadásból a' juhnyájakat árendáló birkások is ártalláthatják, hogy az efféle javításokból ők is nagy hasznot vehetnek, főképpen ha 9—12 elzúndóre árendálták ki a' jószágot.

Nyilvánvaló dolog, hogy a' 3-dik fajzású megspanyolosodott anyajuhokkal legjobb az ilyen javítást elkezdeni és legkönnyebb is; minthogy valóságos spanyolfajta juhokat egyenesen Spanyol országból kellene hozatni; megspanyolosodott és javított anyajuhokat ellenben Magyarországbann is már több Uradalmakban szerezhetni.

A' KÖNYV FOGLALATJÁNAK SUMMÁS ELŐADÁSA,

ELSŐ SZAKASZ.

A' Juhimlő Természeti Leírása és Historiája.

Ezen nyavalyának öfzvehasonlítása más döglele- tes és ragadó nyavalyákkal	lev. 1
A' Juhimlő nem Európai nyavalya	14
A' Juhimlőnek főbb tulajdonságai és természete	16
Melly káros a' himlőző juhokat szoros helyre öfz- veverni	21

MASODIK SZAKASZ.

Közönséges Megjegyzések a' Juhimlő Béoltására nézve.

Bizonyos Orvosságot még eddig a' Juhimlő ellen nem tudtak	21
A' Gyermekei himlő béoltása adott alkalmatossá- got, a' Juhimlő béoltásának próbatételére .	22
Bourgelat emlékezik legelőszőr a' Juhimlő béol- tása felől	—
Szalmúth Doktornak a' Juhimlő béoltásáról irtt és jutalmat nyertt Munkájának értelmé . .	25

HARMADIK SZAKASZ.

Egynehány Peldái a' Béoltásnak, nevezetesen an- nak leírása, melyet Profeszszor Szick maga vitt véghez Prillvitzen	33
--	----

NEGYEDIK SZAKASZ.

A' Juhimlőnek természetéről, és a' himlőzés nya- valyájának tulajdonságairól	37
Mikor veszedelmes a' himlőzés?	—

	lev.
Ennek a' nyavalyának négy Fertátya van . . .	37
Első Fertály az elragadás	—
Második Fertály a' kiütés	38
Harmadik Fertály a' hójagzás	39
Negyedik Fertály az elfzáradás	—
Közönséges Megjegyzések, a' juhímlő dögre . . .	40
Mennyi juh vész el a' természetű himlő döge miatt?	41

ÖTÖDIK SZAKASZ.

Miben áll a' béoltás Mestersége.

A' Béoltás módja	43
Mire kell a' béoltás előtt nézni	—
Mire kell a' béoltás közben vigyázni	46
Mire kell nézni az Oltás után	48
Miért hasznosabb a' juhoknak béoltása a' természetű himlőzésnél	51
Mi módon lehetne a' juhímlőt az Oltás által egészen kiírtani	5
Jegyzések a' béoltás elterjesztésére	53
Mi módon kell a' már béoltott nyáját, vagyis annak azután szaporodó bárányait a' himlőtől őrizni	54
Hol tétettek már próbák Hazánkban is a' juhímlő béoltásáról	55

A' Réztábla magyarázatja.

Alól. A' juh egy asztalra feketve, midőn a' himlőt beléoltják.

Felyül. 1. Kép. Az oltó lántzéta formája, a' millyennel eleinte oltottak.

2. Kép. a. Az oltóár formája, mellyel ma oltanak. Ez oldalról ki van völgyelve, és ezen rovátkába a' himlő matéria befolyván, abból a' sebbe könnyen kinyomattathatik, 's így a' himlő sokkal bizonyosabban megfokamzik, mint a' lántzéta után.

b. Ugyan ilyen kivölgyelt ár formája, fa nyélbevaló. Ezeket az oltóárokat atzéből kell tsináltatni, hogy meg ne rozsdásodjanak, 's e' mellett igen hegyesek legyenek.

